

2019

ОЦЕНКА НА СЪЩЕСТВУВАЩАТА СИТУАЦИЯ ПО ОТНОШЕНИЕ НА СОЦИАЛНОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В БЪЛГАРИЯ НА НАЦИОНАЛНО/ РЕГИОНАЛНО МЕСТНО НИВО

Този документ е създаден в рамките на проект „Supporting Social Enterprises in combating poverty and social exclusion”, с акроним “Social Plate” („Подкрепа на социалните предприятия в борбата с бедността и социалното изключване”), който се осъществява с финансовата подкрепа на Програма за трансгранично сътрудничество ИНТЕРРЕГ V-A Гърция – България 2014-2020 г., съфинансиран от Европейския съюз чрез Европейския фонд за регионално развитие

ОЦЕНКА НА СЪЩЕСТВУВАЩАТА СИТУАЦИЯ ПО ОТНОШЕНИЕ НА
СОЦИАЛНОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В БЪЛГАРИЯ НА
НАЦИОНАЛНО/РЕГИОНАЛНО МЕСТНО НИВО

СЪДЪРЖАНИЕ

ENGLISH ABSTRACT

I. МЕТОДОЛОГИЯ

II. ДЕЙСТВАЩА ПРАВНА РАМКА

III. ОПИСАНИЕ И АНАЛИЗ НА СЪЩЕСТВУВАЩАТА СИТУАЦИЯ И
СЪСТОЯНИЕ НА СОЦИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И СОЦИАЛНОТО
ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В БЪЛГАРИЯ

IV. ОСНОВНИ ИЗВОДИ ОТ СИТУАЦИОННИЯ АНАЛИЗ

V. ТЕНДЕНЦИИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛНИТЕ
ПРЕДПРИЯТИЯ И СОЦИАЛНОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В БЪЛГАРИЯ
И В ЧАСТНОСТ В ОБЩИНА БОРИНО

VI. ПРИМЕРИ ЗА ДЕЙСТВАЩИ СОЦИАЛНИ ПРЕДПРИЯТИЯ

ENGLISH ABSTRACT

The formulation of the problem of social entrepreneurship in Bulgaria is entirely determined by the economic and cultural context in the country. It can be summarized that the concept of social entrepreneurship is relatively young both in theory and in practice. There is no doubt that this project is misunderstood, not only by the public, but also by the tax and legislative authorities. There is an understanding in public perceptions that social entrepreneurship is a type of employment of socially unprotected groups in commercial enterprises.

From a legislative point of view, the Non-Profit Legal Entities Act alone, although allowing for non-governmental organizations to conduct business, is not sufficient to encourage such initiatives. On the one hand, the lack of explicit mention of the category of social enterprise leads to a situation in which existing social enterprises are often not perceived as such.

On the other hand, the experience of developed countries shows that the majority of social entrepreneurs start a business with a donation of social capital, in the form of networks of relationships and acquaintances related to common values and interests. Raising funds from charity, volunteer work and corporate responsibility leads to capital expansion, and hence to the generation of new products and services.

Unfortunately, in Bulgaria donations are rather "retail", where no tax relief is applied. Corporate responsibility of business, which, although with some conditionality, can be considered as part of the concept of social entrepreneurship, is gaining momentum in recent years. A number of good practices can be summarized in this direction, which provokes some hopes for the development of social enterprises.

I. МЕТОДОЛОГИЯ

Социалното предприятие е популярен термин в цяла Европа, който характеризира широк набор от структури и организации, които развиват стопанска дейност с цел постигане на социален ефект. В днешно време динамиката на развитие на пазара и на обществено-икономическите отношения налага създаването на хибридни форми, които да запълват нишите на пазара и да се намесват там, където държавата не може да изпълни своите ангажименти. Основното, което отличава социалните предприятия от традиционните пазарни субекти, е, че те не преразпределят печалба, имат колективно управление и решават различни социални проблеми.

Социалното предприемачество и социалната икономика като концепции позволяват създаването на алтернативни модели за извършване на стопанска дейност, които са пазарно ориентирани и в същото време интегрират всички участници на свободния пазар – работници и служители, работодатели, инвеститори, потребители и др. Чрез популяризирането на концепцията за социалното предприемачество за първи път започва да се говори за стопанска дейност, ориентирана не само към максимизиране на печалбата, но и към постигането на резултати, свързани с благоденствието на цялата общност и определени социални групи в неравностойно положение.

Определения за социално предприятие:

Едно от популярните определения за социално предприятие, което се използва и като отправна точка за развитие на концепцията, е възприето от Британското правителство през 2002 година (за първи път е публикувано в документ на Министерство на търговията и икономиката „Социално предприятие - Стратегия за успех“) и гласи: След появата на това определение започват редица изследвания на концепцията и нейната същност във Великобритания, но паралелно с това възникват и доста трудности за прилагането на концепцията в практиката. Това, което е важно като резултат, е успешният опит на правителството да класифицира концепцията и да даде възможност на 5300 социални предприятия да функционират под обща организационна форма.

Важно е да се знае, че социалното предприятие не е проект, а бизнес, т.е. стопанска дейност, която има двойствен характер:

- **Предприемачество с изразен социален ефект:**

Дейностите на социалното предприятие обикновено са в сфери, не особено привлекателни за бизнеса, поради очакваните ниски печалби и по-бавната възвръщаемост на вложените инвестиции. В бизнеса основната цел е печалбата, социалният ефект остава повече или по-малко в периферията. Обратно е положението в едно социално предприятие, където социалният ефект от дейността играе основна роля. Той може да се проявява под различни форми, например: Социалното предприятие е бизнес с водещи социални цели, чийто излишък е реинвестиран обратно в бизнеса или в общността, отколкото да е воден от нуждата да максимизира печалбата за собствениците на капитала или акционерите.

- **Социално предприятие има:**

- Колективно управление;
- Печалбата не се преразпределя, а се инвестира в социални дейности;
- Комбинират пазарни и обществени ресурси;
- Основна цел – максимизиране на социалните ползи за общността.

- **Традиционният бизнес се характеризира с:**

- Ограничен брой собственици;
- Печалбата се преразпределя между собствениците/акционерите;
- Използват само частни ресурси;
- Основна цел – максимизиране на печалбата;
- Влагане на генерираните приходи за подпомагане на целевите групи;
- Участие на част от целевите групи в стопанската дейност (създаване на заетост);

- Предоставяне на услуги, непривлекателни за бизнеса, на хора в неравностойно положение;
- Създаване на възможности за професионална и социална интеграция;
- Създаване на социална добавена стойност;
- Спестяване на социални разходи.

С други думи основната цел на социалното предприятие не е генериране на печалба на всяка цена, а постигане на равновесие между генерирането на приходи и постигането на изразен социален ефект. Важно е също да се разбере, че финансирането на социалното предприятие е смесено: то може да използва пазарни ресурси - приходи от собствена стопанска дейност, или договори за услуги (например делегирани дейности в сферата на социалните услуги, здравеопазването и образованието от държавата или местната власт), както и непазарни ресурси – безвъзмездно финансиране (грантове) и дарения.

Какво е социална иновация?

Социалната иновация се отнася до нови стратегии, концепции, идеи и организации, които посрещат социални нужди от най-различен характер – от условия на труд и образование до развитие на общности и здравеопазване – и които правят гражданското общество по-силно и самостоятелно.

Какви са характеристиките на социалния предприемач?

- Социален фокус: Главната цел на бизнеса е да работи за решаването на социални проблеми.
- Предприемачество: Създаването на нови бизнеси или нови дейности.
- Иновация: Използване на нови методи и нови подходи към решаването на съществуващите социални проблеми.
- Икономическа устойчивост: Фокус върху стратегии за маркетинг, продажби и печалба.

- Съпричастност и включване: Целеви групи, които често са маргинализирани и изолирани, биват включени в социалния бизнес.

Какво е социалният бизнес?

Понятието „социален бизнес” според Европейската комисия означава предприятие, което:

- Има за основна цел постигането на социален ефект, докато генерирането на печалби за собствениците и акционерите остава на по-заден план;
- Оперира на пазара чрез производството на стоки и услуги по предприемчив и иновативен начин;
- Използва излишъците и печалбите, за да постига социалните си цели;
- Се управлява от социални предприемачи по прозрачен начин, особено чрез въвличането на работници, клиенти и заинтересовани страни, върху които бизнес дейността оказва някакво влияние.

II. ДЕЙСТВАЩА ПРАВНА РАМКА

За целите на настоящото изследване ще бъде разгледано понятието социално предприятие в два аспекта: първо, като се проследи на какви индивидуализиращи белези отговаря и под какви правни форми може да възникне като субект на правото, и второ, като се изследва правната му регламентация при осъществяване на дейност в отделни секторни политики.

1. Белези на социалното предприятие, правна регламентация

Действащото българско законодателство, регулиращо отношенията в социалната сфера, не дава легална дефиниция за социално предприятие. Но определения/дефиниции може да бъдат открити в редица стратегически европейски и български документи. В Преамбюла на проекта на Регламент за европейските фондове за социално предприемачество се дава следната формулировка: „Социалните предприятия обхващат широка гама от предприятия с различни правни форми, които предоставят социални услуги или стоки на уязвими или маргинализирани лица. Тези услуги включват достъп до жилища, здравеопазване, помощ за възрастни хора или лица с увреждания, грижа за деца, достъп до заетост и обучение, както и управление на зависимостите. В социалните предприятия също така се включват предприятия, които използват метод на производство на стоки или услуги със социална цел, но чиято дейност може да бъде извън сферата на предоставянето на социални стоки или услуги. Тази дейност включва социална и професионална интеграция чрез средствата за достъп до заетост за хора в неравностойно положение, по-специално поради недостатъчна квалификация или социални или професионални проблеми, водещи до изключване и маргинализация.“.

Според Националната концепция за социална икономика: Социални предприятия могат да бъдат кооперации, предприятия и организации, надлежно регистрирани съгласно националното законодателство, чийто предмет на дейност има социален и хуманитарен резултат и те реинвестират печалба за социални цели. Дава и конкретни дефиниции на:

- „Социално предприятие” - бизнес с водещи социални цели, чийто излишък е реинвестиран обратно в бизнеса или в общността;
- „Социален предприемач” - лице, което мобилизира ресурси и използва възможности, за да отговори на съществуващи нужди, да помогне на хора в неравностойно положение;
- „Социално предприемачество” - стопанска дейност, която съчетава възможностите на пазара със социалните каузи, като в центъра са хората и техните нужди;
- „Компас за социалното предприятие” - метод за идентификация на принадлежността на едно юридическо лице към социалната икономика.

В българската, както и в повечето европейски правни доктрини, съществуват две разбираня относно това върху какво следва да се постави фокус – дали на правната форма на обединението, давайки му изрична правно организационна форма и регламентация, или на поведението на самия субект. Видно от проект дефинициите, в българската рамка (засега стратегическа) се дава превес на това не под каква форма ще бъде организирано социалното предприятие като субект на правото, а на това какви цели си поставя и какви дейности ще осъществява. Важно е дейността да бъде насочена към предоставянето на стоки или услуги на лица в неравностойно положение, въвличането им в процеса по производство и предоставяне. В съответствие с разписаното определение българският законодател е избрал да не регламентира изрично социалното предприятие като отделна правно организационна форма, предначертавайки възможностите му за възникване, управление и прекратяване, а е оставил на волята на лицата да определят сами как да организират дейността си в синхрон със съществуващите правно организационни форми. Резултат е, че на практика в България социалните предприятия могат да съществуват като търговски дружества, кооперации, юридически лица с нестопанска цел /ЮЛНЦ/, стига да покриват другия критерий – да имат социално значими резултати за уязвими групи.

Най-често избраната форма, която обединява лица за постигане на определени цели в социалната сфера, е юридическото лице с нестопанска цел. Неговият статут е

уреден в Закона за юридическите лица с нестопанска цел /ЗЮЛНЦ/. Това, което отличава юридическите лица с нестопанска цел от изброените и възможни обединения още на ниво идеен замисъл, а след това и в самия дух на закона, е поставяните от тях цели. При самото създаване на ЮЛНЦ учредителите обединяват усилията си за реализирането на поставени от тях идеи и стратегии, които да променят определени обществени отношения в конкретна среда.

От приемането на ЗЮЛНЦ и с извършените промени на Закона за социално подпомагане /ЗСП/ голяма част от ЮЛНЦ възприемат за своя мисия изпълнение на политики в социалната област, покривайки белезите на социалното предприятие според проекторегламента на ЕК.

Социалното предприятие може да има определен тип икономическо поведение на пазара, в противен случай те подлежат на прекратяване по реда на специална норма – чл. 13, ал. 1, б. „Б“ от ЗЮЛНЦ. Изпълнението на тези цели подлежи на отчет пред органите на самите ЮЛНЦ и на ежегоден контрол от страна на държавата, в случай че ЮЛНЦ се е самоопределило в обществена полза /извършва общественополезна дейност/. ЮЛНЦ имат правото да извършват стопанска дейност при определени условия по подобие на търговските дружества и кооперациите, стига стопанската им дейност да отговаря едновременно на няколко условия, а именно:

- Да е свързана с предмета на основната дейност на ЮЛНЦ;
- Да е допълнителна спрямо основната дейност;
- Да е определена изрично в устава/устройствения акт на ЮЛНЦ;
- Приходите от нея да се използват за постигане на определените в устава/устройствения акт цели.

В редица случаи при превишаване обема на стопанската дейност ЮЛНЦ практически обособява работата на социалното си предприятие в търговско дружество. Характерно при отделянето на социалното предприятие в самостоятелен субект на правото /регламентирано от Търговския закон търговско дружество/ е това, че негов едноличен собственик на капитала е самото ЮЛНЦ. Съставът на органите на управление на

търговското дружество се определя от ЮЛНЦ, което осъществява контрол над работата на отговорните лица и определя правомощията им. По този начин фокусът от работата на социалното предприятие остава в ЮЛНЦ, а съществуването на търговското дружество се оправдава единствено с необходимостта от структурно обособяване на мениджърския екип, отговорен за това. Посочените задължителни характеристики на стопанската дейност, която може да се извършва от ЮЛНЦ, я прави много тясно свързана с нестопанските, идеалните цели на организациите – на практика тя е само средство за постигането им. В този смисъл, когато тази стопанска дейност се извършва от ЮЛНЦ и тази организация има за цел да подкрепя уязвими групи, *par excellence* се изпълват критериите за социално предприятие.

ЮЛНЦ не разпределя печалба от извършената стопанска дейност, а получената печалба може да бъде използвана единствено за постигане на нестопанските цели. Именно съчетанието на тези характеристики прави много често в практиката ЮЛНЦ предпочитана форма за подкрепа от страна на държавата с цел насърчаване на социалната икономика.

За разлика от търговските дружества и кооперациите осъществяването на едно социално предприятие под формата на ЮЛНЦ според българското данъчно законодателство има редица преимущества и го прави по-подходящата форма по следната причина – държавата има възможността да подпомага вписаните в Централния регистър на ЮЛНЦ при Министерството на правосъдието организации в обществена полза чрез данъчни, кредитно-лихвени, мигнически и други финансови и икономически облекчения, предвидени в съответните специални данъчни закони. Ето и конкретните измерения:

- По Закона за корпоративното подоходно облагане, юридическите лица – дарителите на ЮЛНЦ в обществена полза, вписани в Централния регистър, могат да намалят финансовия си резултат до 10 % с разходите си за дарения;
- По Закона за данъците върху доходите на физическите лица годишният облагаем доход на физическите лица може да бъде намален до 5 % с дарения, направени в полза на ЮЛНЦ, определени за извършване на дейност в обществена полза и вписани в Централния регистър;

- По Закона за местните данъци и такси ЮЛНЦ с общественополезна дейност, регистрирани в Централния регистър, са освободени от данък върху даренията за получените и предоставените дарения.

2. Правна регламентация на социалните предприятия в отделните сектори

Социалните предприятия в Република България осъществяват дейността си в няколко направления:

- доставка на социални услуги;
- предоставяне на работа на хора с увреждания;
- посредничество при намиране на работа на незаети лица;
- предоставяне на здравни услуги;
- дейност в сферата на образованието и др.

При реализирането на тези дейности водещото е не производството на краен продукт, а социалният ефект за самите лица, изразяващ се в това да получат необходимата подкрепа, за да се интегрират в обществото.

3. Доставчици на социални услуги

Една от най-силно изразените области на работа на българските социални предприятия е доставката на социални услуги. Това става възможно след проведената реформа в социалната сфера през 2003 г. с промени в Закона за социално подпомагане /ЗСП/ и Правилника за прилагането му. Разпоредбите на закона регламентират кръга от лица, способни да бъдат определени за доставчици на необходимите услуги, като не е предложен изчерпателен кръг от субекти, а са описани със следните белези в чл. 18, ал. 1, т. 1 - т. 4 - държавата, общините, български физически лица, регистрирани по Търговския закон, и юридически лица, физически лица, извършващи търговска дейност, и юридически лица, възникнали съгласно законодателството на друга държава - членка на Европейския съюз, или на друга държава от Европейското икономическо пространство. И тук поставеният акцент е не върху правноорганизационната форма на социалното

предприятие, а върху това дейността му да е в подкрепа на лицата и да води до социално включване по смисъла на чл. 16, ал. 1 от ЗСП. В изпълнение на националната политика в социалната сфера държавата делегира изпълнението на определени функции на кметовете на общините в Република България, като от своя страна им предоставя правото да се разпореждат със средствата за това, като самите средства се предвиждат и превеждат въз основа на държавния бюджет за всяка календарна година. Кметовете на общини си запазват правото да допълнят определените от държавата дейности с местни дейности, обезпечавайки ги с финансиране от съответния общински бюджет.

Българското законодателство изрично предвижда възможността за т. нар. социално договаряне – възлагане предоставянето на социални услуги, финансирани с публични средства на частноправни доставчици. Това става чрез провеждането на конкурс, организиран със заповед на кмета на общината или в условията на договаряне при участие на единствен кандидат. Контролът по законосъобразността на процедурата може да се упражни по административен ред пред самия възложител или по съдебен ред пред Административния съд. В закона е предвидена възможност доставчикът на социални услуги да предоставя тези услуги и самостоятелно срещу уговорено възнаграждение на пазарен принцип. Степента за постигане на качество при предоставяната услуга се явява:

- спазването на критерии и стандарти, определени с правилника за прилагане на ЗСП и наредбата за критериите и стандартите за социални услуги за деца, приета от Министерски съвет на Република България;
- изискуемата от закона специална регистрация пред Агенцията за социално подпомагане /АСП/ и Държавната агенция за закрила на детето в случаите, когато бенефициенти на социалните услуги са деца.

4. Специализирани предприятия на хора с увреждания

Една от предвидените нормативни възможности за развитие на социално предприемачество намира израз в Закона за интеграция на хора с увреждания /ЗИХУ/. Тук подходът на законодателя намира различно проявление, като е поставен фокус върху два

основни критерия, по които да припознаем действащото предприятие като социално.

Критериите са:

- въведено е изискване от чл. 28 на ЗИХУ специализираните предприятия и кооперациите на хора с увреждания да са регистрирани в определена правна форма;
- кооперациите трябва да извършват дейност, свързана с произвеждането на стоки или извършването на услуги, като сред наетите лица следва да има относителен дял на лицата с трайни увреждания.

Особено внимание предизвиква ограничението на закона социалното предприятие да възникне под формата на търговско-правен субект, учреден по реда на Търговския закон /ТЗ/ или Закона за кооперациите /ЗК/. Така предприятието може да съществува като акционерно дружество /АД/, дружество с ограничена отговорност /ООД/, командитно дружество /КД/, командитно дружество с акции /КДА/ и събирателно дружество/СД/, както и като кооперация. Практически повече използваните форми са АД и ООД с оглед на това, че се капиталови търговски дружества с ясно разграничение на обема на отговорността. Другата възможност за регистрацията на социално предприятие според специалния закон е кооперацията на хора с увреждания, уредена в ЗК. За възникването ѝ е достатъчно волеизявлението на минимум седем физически лица. ЗИХУ не дава яснота дали самите учредители /членове/ и колко на брой от тях следва да са обвързани с членствено правоотношение в кооперацията.

Второто изискване е социалното предприятие да е ангажирано с производството на стоки или с предоставянето на услуги, което го превръща в активен участник в икономиката. В допълнение към това са въведени количествени измерения на наетия персонал, както следва според чл. 28, ал. 1, т. 3:

- за специализирани предприятия и кооперации за незрящи и слабо виждащи лица - не по-малко от 20 на сто от списъчния брой на персонала;
- за специализирани предприятия и кооперации на лица с увреден слух - не по-малко от 30 на сто от списъчния брой на персонала;

- за специализирани предприятия и кооперации на лица с други увреждания - не по-малко от 30 на сто от списъчния брой на персонала.

При така зададените законови разпоредби може да направим извод, че наличието на изискваната правно организационна форма и икономически критерии трябва да са налице кумулативно.

За да се завърши фактическият състав по даването на легален статут на едно обединение като специализирано предприятие на хора с увреждания, е задължително то да се впише в Агенцията за хора с увреждания. Социалното предприятие, регистрирано по ЗИХУ, се ползва от по-благоприятно третиране според българското законодателство.

5. Здравна подкрепа

Активността на социалните предприятия в областта на здравните услуги е сравнително ограничена, сведена предимно до упътване на някои пациенти какъв тип здравноосигурителни права и задължения имат, предлагане на безплатни и не детайлизирани медицински прегледи, безплатно разпространение на медикаменти и пособия, не изискващи специализирано предписание.

Според основния нормативен акт в тази сфера - Закона за здравето /ЗЗдр./, здравните заведения са структури на националната система за здравеопазване, в които медицински и немедицински специалисти осъществяват дейности по опазване и укрепване здравето на гражданите. Въпреки че отговарят на част от тези белези, социалните предприятия, не получили статут на здравно заведение, не могат да предоставят здравни услуги и следва да ограничат дейността си до посоченото. Със статут на здравни заведения са националните центрове по проблемите на общественото здраве, Националната експертна лекарска комисия (НЕЛК), здравните кабинети, оптиките и аптеките. Съгласно чл. 80 от ЗЗдр. качеството на медицинската помощ се основава на медицински стандарти, утвърдени по реда на чл. 6, ал. 1 от Закона за лечебните заведения /ЗЛЗ/. Именно ЗЛЗ регламентира лечебните заведения като организационно обособени структури на

функционален принцип, в които лекари или лекари по дентална медицина самостоятелно или с помощта на други медицински и немедицински специалисти осъществяват диагностика, лечение и рехабилитация на болни лица. Тези организационно обособени единици следва да имат статут на юридически лица, регистрирани по ТЗ или ЗК.

Социалните предприятия в здравната сфера постигат желания социален ефект или като ограничат сферата си на дейност до позволената, без да е нужна специална регистрация по реда на ЗЛЗ, или като регистрират обособено дружество или кооперация в съответствие с правните изисквания. За съжаление българският законодател не е предвидил възможността правно организационната форма на лечебните заведения да бъде ЮЛНЦ, което реално възпира много организации – социални предприятия, да предлагат интегрирани здравно-социални услуги за уязвими групи лица.

Изводи:

- Според действащото българско законодателство няма изрична правна регламентация на социалните предприятия, но това не означава, че такива форми не се откриват в практиката.
- Съществуващите социални предприятия имат различни правно организационни форми на юридически лица от действащото законодателство (ЮЛНЦ, търговски дружества, кооперации), като е важно да бъде приложен критерият за реален социален ефект.
- В някои случаи са предвидени и допълнителни регистрации, но това е според секторната насоченост на конкретната дейност.
- Разпокъсаната правна уредба (според сектори – доставчици на социални услуги, специализирани предприятия и пр.) се отразява върху развитието на единна и последователна държавна политика за подкрепа на социалната икономика и социалните предприятия, което в крайна сметка рефлектира върху тяхната устойчивост и ефективност.

6. Данъчно третиране и финансиране на социалните предприятия

Подкрепата на държавата към „операторите“, които си поставят социални цели и постигат социално значими резултати, се изразява чрез конкретните финансови форми на подкрепа. В зависимост от това стимулите може да имат различни измерения – да се изразяват в по-ниски данъчни задължения, в субсидиране на определени дейности или в облекчен достъп до кредитиране.

- Данъчни облекчения за корпоративни дарители: Корпоративните дарители получават законовата възможност по реда на ЗКПО да намалят с до 10 на сто положителния си счетоводен финансов резултат (счетоводната печалба), когато разходите за дарения са направени в полза на: здравни и лечебни заведения, в това число и за комуни за лечение на наркозависими; специализирани институции за предоставяне на социални услуги съгласно Закона за социално подпомагане, както и на Агенцията за социално подпомагане и на фонд "Социална закрила" към министъра на труда и социалната политика; специализирани институции за деца съгласно Закона за закрила на детето, както и на домове за отглеждане и възпитание на деца, лишени от родителска грижа, съгласно Закона за народната просвета и домове за медико-социални грижи за деца съгласно Закона за лечебните заведения; детски ясли, детски градини, училища, висши училища или академии; специализирани предприятия или кооперации на хора с увреждания, вписани в регистъра по чл. 29 от Закона за интеграция на хората с увреждания, в полза на Агенцията за хората с увреждания, на хора с увреждания, както и за технически помощни средства за тях; юридически лица с нестопанска цел, регистрирани в Централния регистър на юридическите лица с нестопанска цел за общественополезна дейност, с изключение на организации, подпомагащи културата по смисъла на Закона за меценатството. В изброените случаи общият размер на разходите за

дарения, признати за данъчни цели, не може да превишава 65 на сто от счетоводната печалба. Не се признава за данъчни цели целият разход за дарение, когато с дарението се облагодетелстват пряко или косвено ръководителите, които го отпускат, или тези, които се разпореждат с него, или са налице доказателства, че предметът на дарението не е получен.

- Данъчни облекчения за дарители – физически лица: Отделно от изброените възможности дарения в полза на социалните предприятия се стимулират да извършват и физическите лица. По реда на Закона за данъците върху доходите на физическите лица (ЗДДФЛ) физическите лица могат да приспадат до 5 % от своя облагаем доход при дарения, направени в полза на следните лица: здравни заведения по чл. 21, ал. 2, т. 1 - 3 от Закона за здравето; лечебни заведения; специализирани институции за предоставяне на социални услуги съгласно Закона за социално подпомагане, както и на Агенцията за социално подпомагане и на Фонд "Социална закрила" към министъра на труда и социалната политика; специализирани институции за деца съгласно Закона за закрила на детето, както и на домове за отглеждане и възпитание на деца, лишени от родителска грижа, съгласно Закона за народната просвета; специализирани предприятия или кооперации на хората с увреждания, вписани в регистъра по чл. 29 от Закона за интеграция на хората с увреждания, както и в полза на Агенцията за хората с увреждания; юридически лица с нестопанска цел, регистрирани в Централния регистър на юридическите лица с нестопанска цел за осъществяване на общественополезна дейност, с изключение на организации, подпомагачи културата по смисъла на Закона за меценатството; комуни за лечение на наркозависими; до 15 на сто за дарение за културата. Общият размер на данъчното облекчение за дарения не може да превишава 65 на сто от сумата от годишните данъчни основи по ал. 1. Когато дарението е в

непарична форма, неговият размер е цената на придобиване, отразена в документите за придобиване на предмета на дарението от дарителя, ако придобиването е станало до три месеца преди датата на дарението. В останалите случаи размерът на дарението е пазарната цена към датата на предоставяне на предмета на дарението.

- Данъчни облекчения за ЮЛНЦ: Освен данъчните облекчения, които могат да ползват техните индивидуални и корпоративни дарители, ЮЛНЦ в обществена полза могат да ползват и облекчението, свързано с не плащане на 5% данък дарение (местен данък).
- Данъчни облекчения за специализирани предприятия: Друг вид данъчни преференции съществуват единствено за социалните предприятия – специализирани предприятия за хора с увреждания. Корпоративният данък се преотстъпва изцяло на юридическите лица - специализирани предприятия или кооперации по смисъла на Закона за интеграция на хората с увреждания, които към 31 декември на съответната година са членове на национално представителните организации на и за хора с увреждания и в които най-малко: двадесет на сто от общия брой на персонала са незрящи и слабо виждащи хора, или тридесет на сто от общия брой на персонала са хора с увреден слух, или петдесет на сто от общия брой на персонала са хора с други увреждания. Корпоративният данък на юридическите лица дарители се преотстъпва пропорционално на броя на хората с увреждания или трудоустроените лица към общия брой на персонала, когато не са изпълнени изискванията за броя на наетите лица. Преотстъпването е допустимо, когато преотстъпеният данък се разходва изцяло за интеграция на хората с увреждания или за поддържане и разкриване на работни места за трудоустроени лица в следващите две години след годината, за която се ползва преотстъпването. Планирането, разходването и отчитането на средствата се извършват с наредби на

националните организации на и за хора с увреждания, съгласувано с министъра на финансите.

- Данъчни облекчения за предприятия за наемане на работа на трайно безработни: По подобен данъчен режим са третиран и предприятията, които се ангажират с наемане на работа на трайно безработни лица. Съгласно ЗКПО данъчно задължено лице има право да намали счетоводния си финансов резултат при определяне на данъчния финансов резултат, когато е наело лице по трудово правоотношение за не по-малко от 12 последователни месеца и към момента на наемането му то е: регистрирано като безработно за повече от една година, или регистрирано безработно лице на възраст над 50 години, или безработно лице с намалена работоспособност. Намалението се извършва с изплатените суми за трудово възнаграждение и вносите за сметка на работодателя вноски за фондовете на държавното обществено осигуряване и Националната здравноосигурителна каса за първите 12 месеца от наемането. Намалението се извършва еднократно в годината, през която изтича 12-месечният период. Намалението не се извършва за сумите, получени по Закона за насърчаване на заетостта.
- „Позитивна“ дискриминация: Една от най-честите мерки, които се използват в световен мащаб за стимулиране на социалната икономика, са мерки, свързани с т. нар. позитивна дискриминация (още наричана „обратна“). Позитивната дискриминация е изричното фаворизиране на определена група/групи от хора, които са били подложени на историческа или продължителна дискриминация; търсеният резултат е компенсацията за скритата дискриминация, както и осигуряването на по-балансирано социално представяне. Целта на позитивната дискриминация е да „поправи“ предишна несправедливост. В българското законодателство има различни примери за позитивна

дискриминация, но най-свързан с дейността на социалните предприятия като субекти, които участват в стопанския оборот, са предвидените хипотези в едни от последните изменения на закона за обществените поръчки. Възложителят е длъжен да запазва правото за участие в процедури за възлагане на обществени поръчки за специализирани предприятия или кооперации на хората с увреждания, когато: предметът на поръчката е включен в списък, утвърден от Министерския съвет, или поръчката се изпълнява по програми за защита на заетостта на лица с увреждания. Възложителят трябва да посочи това условие в обявлението за откриване на обществената поръчка. Специализираните предприятия или кооперации на хората с увреждания участват, при условие че могат да изпълнят най-малко 80 на сто от предмета на поръчката със собствено производство и ресурс или с подизпълнители, които също са специализирани предприятия или кооперации на хора с увреждания. Национално представителните организации на и за хората с увреждания ежегодно до 30 септември на текущата година публикуват на Портала за обществени поръчки информация за капацитетните възможности на техните членове. Също така възложителят открива за следващата календарна година обществена поръчка по посочения ред, когато тя може да се изпълни от специализирани предприятия или кооперации на хора с увреждания. Когато след провеждане на посочената процедура не е избран изпълнител, възложителят може да открие нова процедура, без да запазва правото за участие на специализирани предприятия или кооперации на хора с увреждания. Възложителят посочва в решението за откриване причините за прекратяването на предходната процедура.

Изводи:

- Предвидените към момента данъчни облекчения са крайно недостатъчни, за да се стимулира реално развитието на социалното предприемачество в България – преди всичко съществуват облекчения към дарителите – корпоративни и в по-малка степен към дарители физически лица, която мярка е по-скоро насърчаваща корпоративната социална отговорност;
- Липсват сериозни данъчни стимули за извършена дейност като социално предприятие;
- Това, което съществува като политика за финансови стимули, е в голяма степен насочено само към предприемачество за една от уязвимите групи – хора с увреждания;
- Със сигурност част от добрата правна рамка, обезпечаваща насърчителната среда за развитие на социалните предприятия, е ясното регламентиране на конкретни данъчни облекчения към всички, които покриват определението и резултата за социално предприятие, и то с оглед на извършената дейност.

III. ОПИСАНИЕ И АНАЛИЗ НА СЪЩЕСТВУВАЩАТА СИТУАЦИЯ И СЪСТОЯНИЕ НА СОЦИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И СОЦИАЛНОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В БЪЛГАРИЯ

1. Настоящо състояние на социалните предприятия и социалното предприемачество в България

Постановката на проблема за социално предприемачество в България изцяло е обусловена от икономическия и културен контекст в страната. Може да се обобщи, че концепцията за социално предприемачество е сравнително млада и като теория, и като практика. Безспорно се забелязва неразбиране на този проект, не само от обществото, но и от органите на данъчното и законодателно регулиране. В обществените представи битува разбирането, че социалното предприемачество е вид трудоустрояване на социално-незащитени групи в търговски предприятия. От законодателна гледна точка сам по себе си Закона за юридическите лица с нестопанска цел, макар и позволяващ извършване на стопанска дейност от неправителствените организации, не е достатъчен за стимулирането на подобни инициативи. От една страна липсата на изрично упоменаване на категорията социално предприятие води до ситуация, при която действащите социални предприятия, често не се възприемат в такова качество. От друга страна опитът на развитите страни сочи, че по-голямата част от социалните предприемачи стартират бизнес с дарение на социален капитал, под формата на мрежи от взаимоотношения и познанства, свързани от общи ценности и интереси. Набирането на средства от благотворителност, доброволчески труд и корпоративна отговорност води до разрастване на капитала, а оттам и до генериране на нови продукти и услуги.

За съжаление в България дарителството е по-скоро „на дребно”, при което не се прилагат данъчни облекчения. Корпоративната отговорност на бизнеса, която макар и с известни условности може да се причисли като част от концепцията за социално предприемачество, набира скорост през последните години. В тази посока могат да се обобщят редица добри практики, което провокира известни надежди за развитие на социалните предприятия.

2. Типове организации и бизнес консултантски услуги, предлагани на социалните предприемачи

С предоставяне на възможности за усвояване на Европейските фондове чрез оперативните програми в България се наблюдава ръст на организации и физически лица, предоставящи консултантски услуги. Интересът към получаване на безвъзмездна финансова помощ и слабото познаване и развитие на социалното предприемачество води до фокус на предоставяните консултантски услуги към подготовка на проектни предложения според наличните към дадения момент опции. Липсват дългосрочни стратегии и ясна визия за постигане на устойчивост в дейностите.

По-долу ще бъдат споменати някои от представителните асоциации на консултантски организации в страната като пример за извършваните дейности в областта най-общо на управленското консултиране и европейските програми, от които социалните предприемачи също биха могли да се възползват. Имайки предвид поставянето на социалното предприемачество като приоритет, консултантските организации се ориентират към дейности и в тази насока.

Българската асоциация на управленските консултантски организации (БАУКО) обединява и представлява професионални консултантски организации и сертифицирани консултанти. Асоциацията е създадена през октомври 1997 г. Чрез своите членове БАУКО има достъп до повече от 400 високо-квалифицирани управленски консултанти.

Мисията на БАУКО е да поддържа високи професионални и етични стандарти в областта на управленското консултиране, да съдейства за развитие на пазара на консултантските услуги и да подпомага своите членове при идентифициране и реализация на бизнес възможности.

Визия: Като официален представител на професионалното управленско консултиране в България, БАУКО има амбицията да бъде един от основните партньори на българския и международен бизнес, правителствените и неправителствени организации в ускореното икономическо и социално развитие и интеграция на страната и региона в рамките на Европейския съюз.

Основни приоритети:

- Обединяване на професионалните консултантски компании и индивидуалните консултанти, които допринасят за доброто име и утвърждаване на професията.
- Поддържане на високи професионални и етични стандарти в областта на управленското консултиране, развитие на професионалната квалификация и компетентностите на управленските консултанти.
- Представяне и защита на професионалните интереси на членовете на организацията.
- Идентифициране, обмен и реализация на бизнес възможности чрез създаване на условия за взаимно опознаване и партниране между членовете на организацията.
- Идентифициране и реализация на бизнес възможности чрез партниране с българския и международен бизнес, държавни, общински, правителствени и неправителствени организации.

Членовете на БАУКО са активни в много сектори на индустрията в следните области на консултиране:

- Управление на проекти
- Европейски проекти
- Корпоративни стратегии и организационно развитие
- Финансови и административни системи
- Човешки ресурси
- Управление на производството и услугите
- Маркетинг и корпоративни комуникации
- Информационни технологии
- Икономически и екологически изследвания.

Българската асоциация на консултантите по Европейски програми (БАКЕП), създадена през 2009 г., е първата и единствена по рода си неправителствена професионална организация на консултантски компании и независими експерти, чиято сфера на дейност е фокусирана върху пълноценното и ефективно усвояване на средствата от Европейските фондове, като инструмент за постигането на целите на регионалната политика на Европейския съюз. Чрез своята активна дейност БАКЕП се стреми да допринесе за повишаване ефективността на изпълнение и управление на цялостния проектен цикъл за помощно финансиране с европейски средства на българския частен и публичен сектор, като по този начин съдейства за подобряване на социално-икономическите условия за устойчиво развитие в България. За да постигне това, организацията обединява и канализира компетенциите на своите членове и партнира на управляващите органи за оптимизация на разработването и изпълнението на Европейски програми.

В тази връзка, част от целенасочени дейности на БАКЕП могат да бъдат разделени на три основни модула:

Взаимодействие с компетентни държавни органи:

- Организиране и участие в контактни групи с органите на държавната и местната администрация.
- Участие на експертно равнище и като гражданска организация при изработването на политики в рамките на сектора;
- Идентифициране, обобщаване и официално представяне пред компетентните органи на становищата на бенефициентите по европейски и други донорски програми, придружени с препоръки за промени на неподходящи практики;
- Изготвяне на становища по проекти за нормативни актове, указания, решения и други актове в сферата на целите на Асоциацията.
- Участване и оказване на помощ в проекти на правителството в области, сходни с целите на Асоциацията.

Утвърждаване на единен професионален стандарт на консултантските компании:

- Организиране проучването на проблемите, свързани с развитието на консултантската дейност в Европа и страната.
- Организиране на консултативни, експертни и координационни съвети по различни проблеми, както и бюра за юридически, икономически, информационни и други услуги подпомагащи дейността на членовете.
- Организиране на обучение на кадри.

Популяризиране на местния и чуждестранен опит и добри практики:

- Подпомагане и насърчаване организирането на научни конференции и срещи, посветени на целите на Асоциацията в страната и чужбина;
- Осъществяване и поддържане на връзки със средствата за масово осведомяване и провеждане на целенасочена дейност за запознаване на обществото с целите и работата на Асоциацията, както и със значението на проблемите, свързани с усвояването на европейските средства, предоставени на страната;
- Осъществяване на сътрудничество със сходни по цели и дейности организации;
- Организиране на национални, регионални и международни симпозиуми, лектории, конференции по въпроси, свързани с усвояването на средства по донорски програми;

Стратегически цели на БАКЕП:

➤ Експертен капацитет на БАКЕП:

- Привличане на нови членове с богат практически опит, полезно know-how и доказани позиции на консултантския пазар;
- Навременно обсъждане на всяко предложение, направено от членовете на БАКЕП и съдействие за всяка конструктивна идея.

- Съдействие на държавната администрация за отстраняване на ключовите проблеми при изпълнението на програмите и повишаване усвояването на европейски средства:
 - Поддържане на настоящото темпо за редовно входиране на предложения по всяка Европейска програма и изнасяне на информация за грешките и респективно за добрите практики на българските инстанции, работещи с Еврофондовете;
 - Включване на БАКЕП в разработването на стратегическите и програмни документи за следващия програмен период, както и активно участие в междинните и последващи оценки на изпълнението на европейските програми, като се избягва конфликт на интерес между отделните членове на Асоциацията;
 - Намиране на правен подход за представяне на експертното си становище за ефективна работа по отделните програми, както на релевантните институции, така и на потенциалните бенефициенти - на определен времеви период да се изготвя анализ на развитието на програмите, включително оценка на въздействието и др.
- Защитаване интересите на професионалните консултантски организации, правата на консултантите и правата на получателите на безвъзмездни средства:
 - Намиране на подходящ начин за отправяне на посланието, че консултантският бизнес спазва етични правила – чрез специализирани интервюта и статии, слагащи акцент върху дейността на БАКЕП, която води до по-открито и законосъобразно планиране и изразходване на средствата;
 - Изготвяне на регистър на консултантите по Европейски програми.

Разнообразието от консултантски услуги е породено от нуждите на различните сектори и засега няма единен регистър на консултантите и консултантските организации, но се правят предложения да бъдат създадени такива регистри.

Консултантските услуги по Програма за развитие на селските райони (ПРСР) 2014-2020 се регламентират в отделна наредба, а Национална служба за съвети в земеделието предоставя безплатно консултации и обучава земеделски стопани в областта на растениевъдството, животновъдството, аграрната икономика и ПРСР.

Програмата за развитие на селските райони приема, че: Слабата предприемаческа активност в селските райони е пречка за оползотворяването на вътрешните ресурси на местната икономика (туризъм, преработката на земеделска и горска продукция, социално предприемачество, оползотворяване на отпадъците) и за засилване на вертикалните и хоризонтални връзки в икономиката. Затова е необходимо да се подпомага развитието на предприемаческите умения, да се насърчават бизнес инициативите на местните жители и да се подобрява бизнес средата в селските райони. Развитието на предприемачеството е също така успешен метод за увеличаване на заетостта на жените и интеграция на хората в риск от маргинализация. То е и приоритет на Националната стратегия за насърчаване развитието на малките и средните предприятия 2014-2020.

На база на направените анализи и изводи от тях, може да се приеме, че социалните предприятия могат да намерят своето приложение и развитие в селските райони. Две са основните възможности, идентифицирани при отчитане наличните условия в селските райони, които могат да доведат до положителен икономически ефект за едно социално предприятие. Туризмът и земеделието имат изключителен потенциал за развитие в България и социалното предприемачество има място в развитието на тези сектори. Това означава, че е налице потенциал за развитие на консултантските услуги в областта на социалното предприемачество именно в тези направления, което предпоставя нуждата от изграждане на капацитет сред бизнес консултантите.

Обикновено бизнес консултантските услуги, предлагани на българския пазар, са ориентирани към проучване за финансиране, подготовка на проекти, управление на проекти, проектантски услуги, юридически услуги и др. Към тях могат да се добавят и бизнес анализи и бизнес развитие, бизнес софтуер, отчети и контрол. В последно време се

развиват: мениджърско обучение, бизнес преговори, ERP избор, тим билдинг, подбор на персонал, ИТ консултиране и т.н.

3. Подкрепящи структури за развитието на социалното предприемачество

За начало на развитие на социалните предприятия в България може да се счита 2002 г., когато Каунтърпарт Инг. – България започва реализацията на програма за създаване и подкрепа на социални предприятия с финансиране от Американската Агенция за Международно Развитие. Това е първото целенасочено използване и въвеждане на термина „социално предприятие” в публичното пространство в България, което предизвиква интерес сред нестопанските организации и местните общности. В рамките на програмата и в периода 2002 – 2006 година са проведени кампании за популяризация на социалното предприятия, като механизъм за социално включване, заетост на групи в неравностойно положение и стратегическа възможност за повишаване на капацитета на доставчиците на социални услуги. Едновременно с това след провеждане на два конкурса за нестопански организации, бяха избрани 45 организации от 17 общности, които участват в обучения и получават техническа помощ и финансиране за създаване на социални предприятия. В резултат на програмата и с оглед на нарастващата роля на социалната икономика в рамките на Обединена Европа, като част от дейностите за подкрепа на социалните предприятия, е организирана кампания за подготовка на законодателни промени, които да регламентират законово социалното предприятие в съществуващата нормативна уредба. Въпреки усилията на нестопанските организации и изразената политическа воля на правителството за осигуряване на адекватна нормативна уредба, предложенията остават само на хартия.

Първата стъпка за институционална подкрепа на социалното предприемачество е направена през 2009 г., когато Агенцията за социално подпомагане открива процедура за директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по схема BG051PO0015.1.01 „Социално предприемачество - Популяризиране и подкрепа на социални предприятия /Пилотна фаза/. Цел на процедурата е да подкрепи развитието на социалното

предприемачество като възможност за подобряване качеството на живот на лица от рискови групи и преодоляване на социалната им изолация.

През 2011 г. е стартирана нова процедура - BG051PO001-5.1.02 – “Нови възможности”. Основната цел е да се подкрепи процеса на развитие на социалната икономика и създаване на социален капитал чрез подкрепа на общините за осигуряване на заетост и активност на лица от рискови групи. Специфичните цели са: Подкрепа за лица от целевите групи; Оптимизиране на социалните разходи на общините; Подкрепа на инициативи на местно ниво, насочени към справяне с местни проблеми, произтичащи от бедността и социалната изолация на хората от съответната община; Създаване и подкрепа на добри практики за развитие на социални предприятия. Други държавни агенции и неправителствени организации, които осигуряват подкрепа за дейности в сферата на социалното предприемачество са Агенцията за хората с увреждания (АХУ), Националното сдружение на работодателите на хора с увреждания (НСРХУ), Институт „Отворено общество”, Тръст за социална алтернатива” (ТСА), който подпомага най-вече представителите на ромската общност, организацията „Reach for Change”, чиято цел е да издигне благотворителността на едно по-високо ниво, чрез развитие на модели на социално предприемачество за деца и младежи в риск.

4. Факти и цифри

Поради слабото развитие на своя предмет, статистиката за социалните предприятия у нас също не е добре развита. Най-добри данни има по отношение на специализираните предприятия за хора с увреждания. Като цяло обществото ни не създава достатъчно и адекватни възможности за социално включване на уязвимите групи. Липсва разбиране и подходящо отношение към хората в неравностойно положение. Дейностите на социалните предприятия у нас обикновено са в не особено привлекателни за бизнеса области, заради по-ниските печалби и по-бавна възвръщаемост на вложените инвестиции. Най-разпространена сфера на дейност на социалните предприятия в България са услугите, най-често социални и образователни. Производството и търговията са по-слабо развити.

Предприятията, които се занимават с производство, правят дрехи, храни (хляб, мед), сувенири, картички, дърводелски стоки, предмети на приложното изкуство и др.

Съгласно обобщените данни на Националния статистически институт (НСИ) за 2012 г. 4872 предприятия са определили себе си като „социални“. 2717 от тях са регистрирани като търговски дружества и кооперации. Социалните предприятия като търговски дружества/кооперации са реализирали общо 3 597 289 лв. приходи от дейността си и направили 3 419 789 лв. разходи за дейността. Икономическите сфери, в които има най-много социални предприятия - търговски дружества и кооперации са търговия и ремонт на автомобили и мотоциклети (964 броя) и преработващата промишленост (395 броя). 2155 от самоопределилите се като социални предприятия са регистрирани като ЮЛНЦ като само 253 от тях са реализирали печалба от стопанската си дейност.

През 2013 г. броят на самоопределилите се като социални предприятия е по-малък - 3612. От тях 2046 са регистрирани като търговски дружества и кооперации. Сферите на икономическа дейност на социалните предприятия – търговски дружества/кооперации остават непроменени. 1381 от социалните предприятия – търговски дружества/ кооперации са на печалба. 1566 от самоопределилите се социални предприятия са регистрирани като ЮЛНЦ като само 197 от тях са реализирали печалба от стопанска дейност (в размер общо на 22 116 лв.). Същите тези ЮЛНЦ са реализира приход от нестопанска дейност в размер общо на 179 675 лв.

По данни на Агенцията за хора с увреждания и на Националното сдружение на работодателите на хора с увреждания към края на 2012 г. в регистъра на АХУ фигурират 131 специализирани предприятия за хора с увреждания. От тях 67 са малки и средни предприятия, а 64 – микропредприятия. Общият брой заети в тях възлиза на около 1200 души, като 30% от тях са хора с увреждания. Само 12% от общо 465 000 лица с увреждания в страната работят (по данни на Националното сдружение на работодателите на хора с увреждания). Към август 2015 г. в регистъра на Агенцията за хората с увреждания има 281 вписани специализирани предприятия и кооперации на хора с

увреждания. Те осигуряват заетост на 3 364 човека с увреждания (т. е. хора, които са се снабдили с ТЕЛК за % намалена работоспособност).



Две от схемите на ОП „РЧР“ 2007-2013 са били насочени към социалните предприятия: „Социално предприемачество – популяризиране и подкрепа на социални предприятия /Пилотна фаза/“ и „Нови възможности“. Били са подкрепени 77 нови предприятия в сферата на социалната икономика и 87 действащи такива. Към 30.09.2013 г. по Програмата 3 681 лица са започнали работа в сферата на социалната икономика.

Данните от НСИ за 2012 г. и 2013 г. показват, че **броят на предприятията, самоопределили се като социални предприятия намалява**. Следва да се има предвид, че при отчитане на дейността за 2012 г. НСИ за първи път включва въпрос към респондентите

дали се самоопределят като социално предприятие, без да посочва насочващи критерии при самоопределянето. За целите на отчетането през 2013, обаче бяха въведени насочващи критерии. На следващо място следва да се отчете, че към 2013 г. са приключили схемите на ОП „РЧР“, насочени към подкрепа на социални предприятия, а проучване през лятото на 2014 година показва, че голяма част от финансираните предприятия вече не извършват дейност. Това е ясен индикатор, че наличието *само* на проектно финансиране не е добър начин за постигане на финансова устойчивост на социалните предприятия, както и за необходимостта подобни програми да засилят изискванията си към жизнеспособността на социалните предприятия.

Данните също така показват, че **социалните предприятия, създадени под формата на търговски дружества и кооперации, са повече като брой от ЮЛНЦ**. Причините могат да се търсят в това, че програмите за заетост и подкрепата на Агенция за хората с увреждания, пряко свързани с развитие на социални предприятия, са преимуществено насочени към търговските дружества и кооперации. На следващо място липсата на достъпни за ЮЛНЦ програми да развият капацитета и уменията си в сферата на бизнес планиране и управление също дава отражение върху цифрите.

5. Предприемачество. Характеристика на сектора. Профил на собствениците на МСП

Близо две трети от предприемачите/собственици на малки и средни предприятия в страната са мъже. Малко повече от една трета са жени. Средната възраст на всички е 46 години. Близо две трети са на възраст между 31 и 50 години. Най-многобройна е групата на 41-50 годишните (32%), непосредствено следвана от по-младата група на 31-40 годишните (30%). На трето място идва групата на 51-60 годишните (24%). Най-младите (до 30 години) и най-възрастните (над 61 години) си поделят по равно 14% от всички.

Опитът в предприемачество на собствениците на МСП е средно 14 години. Малко повече от половината са с опит между 6 и 15 години. Един от десет е с по-малко от 5 години опит, а един от десет е с повече от 20 години опит.

В началото на 2011 г. 43% от всички декларират, че се страхуват от фалит. Този страх се споделя предимно от собственици на малки и микропредприятия и не се споделя толкова от собствениците на средни предприятия. Споделя се в по-голяма степен от предприемачи с по-дълъг опит, отколкото от тези с по-малко години опит. За сравнение, 27% от имащите по-малко от 5 години опит в предприемачество споделят страх от фалит срещу 46% от имащите 16-20 години опит и 68% от имащите над 21 години опит.

61% от всички и 33% от страхуващите се от фалит са убедени, че ако предприятieto им изпадне в несъстоятелност, те ще започнат отначало. Нагласата за втори шанс нараства с намаляването на възрастта. За сравнение, над 75% от собствениците на възраст до 40 години биха започнали бизнес отново срещу 50% от тези на възраст между 51 и 60 години и 33% от възрастните над 61 години.

Образование и квалификация на предприемачите:

Малко над половината от собствениците на МСП са със средно образование. Следва - с 11% по-малко - дялът на собствениците с висше образование (бакалавър, магистър, доктор). Висшистите сред предприемачите се срещат два пъти по-често отколкото средно в страната. Макар и с много нисък дял, 3% от всички са с основно и начално образование. Собственици с ниско образование се срещат изключително сред микропредприятията.

Две трети от всички заявяват, че ползват чужд език. А един от всеки петима - два и повече езика. Най-често срещаният език е английски (50% от ползващите езици), непосредствено следван от руски (45% от ползващите езици). Другите популярни езици са (ранжирани): немски, френски, гръцки и турски.

Интернет ежедневно ползват две трети от всички изследвани предприемачи. Половината от тях заявяват, че са почти постоянно в мрежата, а другата половина — веднъж до няколко пъти на ден. По-често сърфират по-младите и по-високо образованите. Жените сърфират по-често от мъжете, което се обяснява със сферите на дейност, в които те се реализират — повече свързани с услуги, с работа на компютър.

Броят на мъжете и жените предприемачи на възраст до 30 години е сравним.

Характеристика на сектора и предприемачество сред жените:

Профилът на жените предприемачи определено се различава от този на мъжете. Преди всичко, високо образованите и ползващите чужди езици сред тях са значително повече отколкото сред мъжете. За сравнение, 75% от жените декларират, че ползват чужди езици, срещу 61% от мъжете.

Жените навлизат в бизнеса по-късно от мъжете. Това обуславя, от една страна, по-ниска средна възраст (44 години при жените и 47 години при мъжете) и, от друга страна, по-малко години опит в предприемачеството (средно 12 години при жените и средно 15 години при мъжете).

Поколението 51-60 години и поколението над 61 години са представени сред предприемачите изключително от мъже — четирима от всеки пет собственика на МСП в тези възрастови категории са мъже. Докато в по-ниските възрастови групи значително по-често се срещат жени.

Половината от всички жени предприемачи намират реализация в сферата на услугите. Техният дял е с 12% повече в сравнение с този на мъжете. За сметка на това, само 1% от жените се занимават със строителство (срещу 9% от мъжете).

Фирмите на жените предприемачи типично са микропредприятия. Малки и средни по големина предприятия са по-характерни размерни групи за мъжете.

Жените демонстрират по-ниска степен на страх от фалиг и по-висока степен на готовност да започнат отново, ако предприятието им изпадне в несъстоятелност. За сравнение, 39% от жените споделят страх от фалиг срещу 44% от мъжете. Нагласа за втори шанс изразяват 65% от жените срещу 59% от мъжете.

Предприемачество сред младите на възраст до 40 години:

Мъжете преобладават сред собствениците на МСП до 40 години, но жените се срещат малко по-често в сравнение със средното разпределение за всички (за сравнение, съотношението е 59% мъже към 41% жени сред предприемачите до 40 години, срещу сред всички). Над 80% от всички собственици са на възраст между 31 и 40 години, като 39% са с опит в предприемачеството между 6 и 10 години.

Сферата на търговията фокусира усилията на близо 60% от всички във възрастовата група. В този сектор половината от собствениците са на възраст до 40 години. Значително по-слабо представени са младите в сферата на производството в сравнение с предприемачите над 41 години. По-слабо представени са и в сферата на услугите.

Характеристика на сектора:

62% от най-младите собственици на МСП до 30 години са в интернет почти непрекъснато. За сравнение, във всички други възрастови групи този дял е под 50%.

Нагласа за втори шанс споделят близо 80% от младите собственици на МСП до 30 години и 75% от тези на възраст между 31 и 40 години.

Профил на собствениците на МСП

Мъже	Жени	До 40 год.	Над 41 год.	
Пол				
Мъже	59%	64%		
Жени	41%	36%		
Възраст				
До 30 години	5%	10%	19%	
31 – 40 години	29%	30%	81%	
41 – 50 години	26%	42%	51%	
51 – 60 години	29%	16%	38%	
Над 61 години	11%	2%	11%	
Опит в предприемачество				
До 5 години	10%	17%	23%	7%
6 – 10 години	28%	30%	39%	23%
11 – 15 години	22%	33%	27%	25%
16 - 20 години	28%	12%	11%	29%
Над 21 години	12%	8%	--	16%
Образование				
Висше	40%	51%	42%	45%
Средно	57%	47%	58%	50%
По-ниско	3%	2%	--	5%
Ползване на чужди езици				
Да	61%	75%	70%	64%
Не	39%	25%	30%	36%
Големина на предприятието				
Микро	93%	96%	94%	94%
Малко	6%	4%	5%	6%

Средно	1%	--	1%	--
Сфера на дейност				
Производство	10%	10%	5%	12%
Търговия	44%	40%	58%	33%
Услуги	37%	49%	31%	48%
Строителство	9%	1%	6%	7%

6. Индекс на социалното предприемачество в България

Индексът на социалното предприемачество представлява съвкупност от индикатори, групирани в четири основни категории. Те оценяват средата за развитие на СП в България, неговия капацитет и ефективност. Целта му е да бъде работещ инструмент за оценка и самооценка на сектора, който да отразява, както моментното състояние, така и процесите на развитие. Базирайки се на годишните измервания чрез Индекса, може да се прави планиране за развитие на сектора – да се идентифицират проблеми и да се предлагат стъпки за тяхното разрешаване. Ако се разработи добре и се утвърди ежегодното му прилагане, в бъдеще индексът може да се превърне и в база за сравнение с други европейски държави.

Основната методика за оценка на показателите е съвкупност от наличните данни, предоставящи количествена и качествена информация. Те се допълват от експертната оценка на оценителите, натрупана от техния опит и знания в областта на социалното предприемачество.

Индикатори:

I. Държавно управление и политика

Значимост на индикаторите:

- Показва волята на правителството за насърчаване и създаване на стимули за СП
- Тази ангажираност е предпоставка за последващи обществени и частни инициативи

1. Национална стратегия за развитие на СП: Наличие на национална стратегия за СП, разработена в диалог с основните заинтересовани страни и приета от съответния държавен орган; Процесът на разработване осигурява постоянна и последователна политика, базирана на реални нужди, участие на заинтересованите страни, разпознаване на успешните модели и решения. Съществуващ национален орган, напр. Национален консултативен съвет, с участието на всички заинтересовани страни, който координира инициативите и насърчава сътрудничеството между заинтересованите страни, наблюдава и оценява прилагането на държавната политика по СП.

2. План за действие и национален бюджет за развитие на СП: Наличие на национален план за действие, разработен в диалог с основните заинтересовани страни и приет от съответния държавен орган; Процесът на разработване осигурява постоянна и последователна политика, базирана на реални нужди, участие на заинтересованите страни, разпознаване на успешните модели и решения. Наличие на национален бюджет, адекватен на плановете. Наличие на публикуван годишен отчет.

3. Правителствена служба, отговорна за изпълнението на плановете по СП: Наличие на административно звено, чието статус и функции са изцяло посветени на развиването и координирането на стратегии и политики по СП. Изграден капацитет на звеното за планиране, координиране и прилагане на политики за СП, включително ангажиране на заинтересованите страни. Бюджет на звеното, занимаващо се със СП, за

конкретни дейности, като процент от цялостния бюджет на съответната служба или министерство.

4. Законодателство, позволяващо прилагане на добри практики за СП: Дефиниране на СП по критерии, отговарящи на европейските регламенти и насоки за развитие на СП Приемане на различни финансови инструменти, насърчаващи развитието на СП за всички уязвими групи Създаване на условия за развитие на СП по сектори - здравеопазване, социални услуги и образование и др. Изключване на социалните предприятия от режима на държавна помощ Улеснен достъп и условия за ползване на държавна и общинска собственост Източници и доказателства: Публикувани доклади, постановления на Министерски съвет, информация на официална уебстраница и други документи, касаещи СП. Документацията може да бъде събрана чрез проследяване на редица променени и/или все още неприети закони, които касаят насърчаването на СП. Информацията може да бъде получена чрез контакт – по телефона, с мейл или лично – в съответните правителствени служби и/или чрез онлайн проучване.

II. Обществени нагласи/Популярност на социалното предприемачество

Значимост на индикаторите:

- Отразяват степента на разпознаваемост и познатост на СП сред различни аудитории;
- Показват броя на ангажираните заинтересовани лица, споделящи определена визия или обща организация;
- Добър начин да се започне/поддържа дебат по темата и да се ангажира обществото и за налагане на концепцията в обществото.

1. Предприятия, самоопределящи се като социални предприятия: Този индикатор показва броя на предприятията, които възприемат принципите, моделите и критериите на социалното предприемачество. Брой стартъпи на годишна база. Оценява се ръстът година за година. Източници и доказателства Официални статистически данни, специализирани анализи и проучвания.

2. Форум за социални предприятия и други сдружения на организации или фирми, ангажирани по темата за социалното предприемачество: Този критерий оценява наличието на организации, които си поставят за цел общия напредък на социалните предприятия и развитие на средата за подкрепа на социалното предприемачество. Източници и доказателства: Експертна група, сайтове и анализи.

3. Учебни заведения, които предлагат конкретни специалности и/или официални курсове, свързани с темите на социалното предприемачество: Висшите учебни заведения имат специалности по социално предприемачество. Висшите учебни заведения предлагат курсове по социално предприемачество. Брой студенти, записани за курс или специалност по СП. Източници и доказателства Учебните програми на университетите. Укрепване на Форум "Социални предприятия в България" Проект на Фондация "Помощ за благотворителността в България" в партньорство с Български център за нестопанско право

III. Капацитет на сектора на социалните предприятия

Значимост на индикаторите:

- Дават представа за ресурсите, активите и пасивите на сектора и обществено значимите дейности, които извършват;
- Показват икономическата им жизненост и финансовото състояние.

1. Ръст на социалните предприятия: Общ брой на социалните предприятия съгласно тяхното деклариране. В бъдеще може да се следи за процентен дял на СП от общия брой предприятия.

2. Ръст на икономически показатели на сектора: Прави оценка на сектора въз основа на разполагаемостта му с активи, оборот, печалба, средна работна заплата спрямо секторите с най-бързо и най-слабо развитие.

3. Модел на финансиране: Диверсифициране на източниците на приходи и балансиране на зависимостта на сектора на СП от един източник.

4. Наемане на представители на уязвими групи: Общ брой на наетите хора от уязвими групи спрямо нуждаещите се от социална закрила.

5. Предоставяне на продукти и услуги за уязвими групи: Общ брой и ръст на броя на хората, които получават услуги или стоки, благодарение на сектора на СП.

IV. Ефект на сектора на социалните предприятия

Значимост на индикаторите:

- Отразяват степента на постигане на социалните/екологични цели от СП 1. Социално включване на хора от уязвими групи:

а. Демократично управление на СП и включване на уязвимите групи: Индикаторът описва степента на овластяване на хората от уязвимите групи като разглежда: преобладаващите практики на демократично управление в сектора или тяхната липса: практики в членски организации и в нечленски организации свързани с формално включване, начини на вземане на решения, оценка на нуждите, докладване на процесите и техните резултати, верификация от трета страна. Източници и доказателства: Информация

да съотношението на членските организации от общия брой, разпространение на практики за оценка на нуждите и консултиране с хората от уязвимата група, социални и други одити.

b. Средно възнаграждение, получено от представители на уязвими групи: Повисокото възнаграждение показва по-висока стойност на индикатора. Базова стойност се приемат нивата на социални пенсии и други компенсации. В бъдеще трябва да се търси процентно съотношение на средната заплата по сектори на икономиката. Източници и доказателства: Статистическа информация

c. Развитие и приложимост на способностите на наетите извън предприятието: Индикаторът оценява дали наетите хора получават допълнително развитие на уменията си и могат да получат реализация на трудовия пазар извън СП. Индикаторът оценява успеха на обучения и друг вид кариерна подкрепа, които СП като работодатели оказват на наетите от тях хора. Източници и доказателства: Информация за подкрепящи дейности, статистика за броя на наетите хора, обучени в СП.

2. Системна промяна: Този индикатор оценява влиянието на сектора на СП върху промяна в средата и политиките, които се отнасят до благополучието на социалната група, за която работят или до общочовешкия проблем, върху който работят.

3. Иновации: Индикаторът оценява разпространението на иновации сред сектора и разпространението на иновативни практики. Източници и доказателства: Експертна група

4. Ефикасност: Оценява способността на сектора да носи ползите за целевата си група при оптимални разходи и при използването на минимални ресурси. Наличие на практики за планиране, наблюдение и отчитане на осигуряването на ефикасност. Източници и доказателства: Статистическа информация за приходите и разходите на

сектора, наетите хора; сравнителен анализ със социални плащания и други мерки, експертна група.

7. Модели и действащи социални предприятия в България

Най-популярен модел на социално предприятие е модел за създаване на заетост и развитие на работната сила. При този модел икономическата логика на бизнес начинанието се основава на възможността да се създадат работни места за хора в неравностойно положение. Доста често този модел се свързва с така наречената защитена заетост, където социалното предприятие е работодател на хора с увреждания.

Пример за социално предприятие, което предоставя заетост на хора с увреждания, е нестопанска организация, която работи за интеграцията на незрящи и хора с намалена трудоспособност, като създава заетост и условия за по-добър живот на своите членове. След анализ на различни бизнес възможности организацията решава да създаде масажен център, като по този начин се използват пълноценно активите на организацията – офис в центъра на курортен град. Едновременно с това в социалното предприятие работят хора с намалено зрение, които обаче имат изострена чувствителност на ръцете и са много подходящи за професията масажист. При планиране на идеята за социално предприятие те правят предварителни проучвания за търсенето на тази услуга и установяват, че търсенето на масажи е много голямо, особено в активния туристически сезон.

Друг модел на социално предприятие е предприемаческият модел, където социалното предприятие се явява посредник между хората в неравностойно положение и пазара. При този модел под формата на трудова терапия хора с увреждания участват в

производството на продукти, за които социалното предприятие търси пазар и се ангажира с маркетинг и дистрибуция.

Пример за предприемачески модел на социално предприятие е нестопанска организация на родителите на деца и младежи с увреждания. Те са обособили ателие за арт-терапия в дневния център, в който децата и младежите прекарват по-голяма част от времето си, като им предлагат възможности да участват в изработката на сувенири, картички и дребни керамични изделия. След организиране на няколко благотворителни разпродажби на произведените сувенири, и виждайки удовлетворението и радостта на децата и младежите от продажбата на техните произведения, родителите – членове на организацията решават да намерят постоянен пазар на продуктите. Така се стига до идеята за социално предприятие – работилница за сувенири, които се предлагат в магазини, на изложения и изложби. Социалното предприятие отговаря за търсене на магазини, които да предлагат сувенирите, подписва договори с тях, формира ценовата политика, планира доставките на материали, прави маркетинг на продуктите. Получените средства от продажбата се използват за закупуване на нови материали и осигуряване на допълнителни услуги в дневния център.

Третият модел на социално предприятие, който е най-пряко свързан с доставчиците на социални услуги, е моделът за пряка услуга. При този модел социалното предприятие предоставя социални услуги срещу заплащане на външни клиенти, и едновременно с това е доставчик на социални услуги на своите членове, като заплащането става по договор с общината или държавата. Важно е да се отбележи, че при модела за пряка услуга социалното предприятие развива едни и същи услуги, насочени към различни потребители и клиенти. Много често при този модел има и елемент на заетост за хората с увреждания, които участват в предоставянето на социални услуги към клиенти в по-тежко състояние.

8. Основни дейности и услуги, предоставяни от социални предприятия в България

Три са основните сфери на дейност на социалните предприятия в България: това са социалните услуги, услуги по здравеопазване и превенция и образователни услуги и обучения. Освен това много често социалните предприятия придобиват качеството на работодател на хора в уязвимо социално положение, независимо от сферата на дейност. За илюстрация на различните сектори по-надолу ще разгледаме различните проявления на социални предприятия:

- **Доставчици на социални услуги** – социалната област е най-естественият сектор за развитие на социални предприятия в България. Предоставянето на социални услуги се извършва срещу заплащане и по този начин се акумулират приходи от стопанска дейност. Много често при доставката на социални услуги държавата или местната власт поемат заплащането на услугата. Таксите за социални услуги, финансирани от републиканския бюджет, се заплащат по тарифа, утвърдена от Министерски съвет. По настоящия правен режим на социалните услуги нестопанските организации са равнопоставени доставчици на социални услуги, заедно с търговските дружества, държавата и общините. Съществува изискване за задължителна регистрация на всички частни доставчици на социални услуги в Агенцията за социално подпомагане. В случаите когато се предоставят социални услуги на деца до 18-годишна възраст, има изискване за лиценз от Държавна агенция за закрила на детето.
- **Социални предприятия, предоставящи здравни услуги.** Здравеопазването и грижата за здравето са друг сектор с активно присъствие на социални

предприятия. Здравните услуги, които се предоставят от социалните предприятия, са по-елементарни, като мерене на кръвно, мерене на кръвна захар, помощ от медицински сестри, рехабилитационни услуги и др. Много често здравните услуги съпътстват предоставянето на социалните услуги, и в този смисъл е трудно да се прави разделение на доставчиците. Това, което е важно да се знае, са различните законови изисквания за здравните услуги, регламентирани в Закона за лечебните заведения. Той предвижда най-общо три големи групи лечебни заведения според вида на извършваната медицинска дейност. Това са лечебни заведения за извън болнична помощ, лечебни заведения за болнична помощ и други лечебни заведения, където се включват хосписите. Финансирането на лечебните заведения може да става по линия на здравното осигуряване (на база на сключен договор със Здравната каса), директни плащания от пациентите и финансиране по различни донорски програми.

- **Обучения и образователни услуги.** Образователните услуги са една от сферите на обществения живот с най-активно присъствие на социални предприятия. Това е така поради тяхната ориентация към въвеждане на иновации, подкрепа и промоция на концепцията „учене през целия живот” и склонност за споделяне на положителен опит. Нормативната база в България не регламентира никакви специални норми, свързани с обучения извършвани от социални предприятия. За извършване на различни форми на обучение се изисква акредитация и лицензиране с цел да се издава валиден документ за придобита степен на образование и професионална квалификация. Таксите за обучение, които се събират от участниците или се заплащат от външен

възложител (държавата или международна организация), се явяват приход от стопанска дейност за социалното предприятие.

9. Примери на социални предприятия от България

Представени са четири примера на действащи социални предприятия от България, които са участвали в програмата за подкрепа и развитие на социални предприятия в периода 2002 – 2006 година, реализирана от Каунтърпарт Инт. с финансиране от Американската Агенция за Международно Развитие. Подбраните организации предлагат илюстрация на различни модели, структура и предмет на дейност на социално предприятие, като се доказва потенциалът на сектора да предлага разнообразие от услуги в различни райони на страната.

- **Дружество за социално подпомагане – Дряново.**

Модел на социално предприятие: социални услуги срещу заплащане, субсидиране на социални услуги.

Сектор – социални услуги.

Юридическа форма – юридическо лице с нестопанска цел, което извършва допълнителна и свързана стопанска дейност.

Дружество за социално подпомагане в гр. Дряново е местна неправителствена организация, регистрирана през 1997 година, за да работи за повишаване качеството на живот на хората в неравностойно положение. През 2001 година Дружество за социално подпомагане печели проект за създаване на Бюро за социални услуги в Дряново.

След реализацията на редица проекти организацията започва да търси начини за устойчивост, като си поставя за цел да оцелее, за да продължи да помага на хората в тежко положение. Социалното предприятие на Дружество за социално подпомагане започва да функционира през 2003 година с предлагането на част от социалните услуги срещу заплащане. Най-голямото предизвикателство при разработване на пазара на социални услуги се оказва трудната промяна в мисленето на хората по отношение на социалните услуги, а именно наследените стереотипи, че социалните услуги са безплатни. Затова социалното предприятие се ориентира към намиране на платежоспособни клиенти, които да заплащат за услугите за възрастните хора. Социалното предприятие създава граждански център за комплексни социални услуги, който предлага широк спектър от услуги на своите членове, повече от 50 вида услуги, включващи пазаруване за възрастни хора, гледане на болен в домашни условия, снабдяване с лекарства, поддържане на хигиената, раздвижване и масаж. Към организацията функционира и Дневен център за възрастни хора, който предлага топъл обяд, здравни прегледи, организиране на празници, екскурзии и социални дейности. По настоящем част от услугите се заплащат по договор с Община Дряново след проведен конкурс за социални услуги, които са държавно делегирана дейност. Чрез своето социално предприятие Дружество за социално подпомагане успява да осигури допълнителни услуги за възрастните хора, които с ниските си доходи не могат да заплащат за тях. Тоест, предлага се по-качествена грижа, която се субсидира със собствените приходи на нестопанската организация. По този начин те помагат и на хора в неравностойно положение, извън системата на социално подпомагане. Не на последно място, социалното предприятие се явява работодател на дългосрочно безработни жени, които намират възможност за реализация на трудовия пазар.

- **Център „Отворена Врата” - Плевен**

Модел на социално предприятие: почасова заетост на жени, жертви на домашно насилие, и субсидиране на социални услуги.

Сектор – ателие за пране и гладене, услуги по почистване на домове и офиси. Юридическа форма – регистрирано еднолично дружество с ограничена отговорност, собственост на ЮЛНЦ.

Център “Отворена врата” - Плевен е създаден през 2000 г. за предоставяне помощ на жени, преживели насилие. В момента към центъра функционира подслон за жени, преживели домашно насилие, където временно се настаняват жени и деца за период от 3 до 6 седмици. Стартирането на социално предприятие е поредната стъпка за оказване на помощ на жени, жертви на насилие, чрез създаване на временна заетост и механизъм за самофинансиране на сдружението и осигуряване на издръжката на подслона.

“Отворена врата” ЕООД Плевен е социално предприятие, създадено през 2002 г. за предоставяне на услуги в сферата на услугите. Защо нестопанската организация се ориентира към развитие на социално предприятие? На първо място чрез социалното предприятие се създават работни места за жени в неравностойно положение, без квалификация, временно пребиваващи в подслона на център “Отворена врата”. Освен това се осигуряват средства за частична издръжка на подслона за жени, преживели насилие. Посредством социалното предприятие, център “Отворена врата” - Плевен успява да развива стопанска дейност – ателие за пране и гладене, услуги по почистване на домове и офиси, която подпомага мисията на организацията, а именно: да се даде възможност на жени, преживели насилие, да получават професионална помощ и подкрепа. Основна услуга на социалното предприятие е ателие за пране и гладене, което е оборудвано за

обслужване на граждани и фирми. Допълнителните услуги, които се предлагат, са: почистване на офиси, домове и сгради, и разносна търговия на перилни и почистващи препарати. Пазарната стратегия на социално предприятие “Отворена врата” е създаване на постоянни клиенти, чрез качество на услугата и конкурентни цени.

Средно 50% от приходите от социално предприятие “Отворена врата” - Плевен се използват за издръжка на подслона и осигуряване на финансова независимост на нестопанската организация. Процент от приходите се използва за материален стимул и мотивация на жените в неравностойно положение, за да развият лични умения за реализация на пазара на труда. Важен социален ефект от дейността на социалното предприятие е създаването на временна заетост на жени в неравностойно положение, които след преживяно насилие имат възможност да се възстановят в защитена работна среда. До момента в социалното предприятие са разкрити 4 работни места за хора в неравностойно положение, от които една жена с увреждания и 2 трайно безработни жени.

- *Сдружение “Самаряни”, Стара Загора*

Модел на социално предприятие – субсидиране на социални услуги.

Сектор – пчеларство, производство на мед и пчелни продукти.

Юридическа форма – ЕООД, собственост на ЮЛНЦ.

Сдружение „Самаряни” възниква през 1998 година с главната мисия да работи за пълноценното приобщаване към обществото на деца, младежи и семейства в неравнопоставено положение на територията на община Стара Загора. До 2007 година сдружението е реализирало над 35 проекта и инициативи с обществена значимост в

подкрепа на уязвими групи деца и семейства. Към сдружението функционира център за социална и образователна подкрепа на рискови групи деца, кризисен център «Самарянска къща» и комплекс за социални услуги. Дейността на социалното предприятие е свързана с производство и търговия с пчелни продукти и пчеларски инвентар и технологии, и започва да функционира през 2003 година.. Главната цел на създаването му е да се развият икономическите възможности и умения на организацията за генериране на приходи от производство и търговия с пчелен мед, други пчелни продукти, пчеларски инвентар и технологии, за да се обезпечи финансиране на социалните услуги, предоставяни от организацията. Основната дейност на социалното предприятие е да популяризира пчеларството, продуктите, технологиите и научните постижения сред широката общественост, както и да срещне професионалните и бизнес интереси на производители, преработватели и търговци. Освен производство социалното предприятие развива и търговска дейност чрез собствен магазин. Друго ново направление е, че Сдружение «Самаряни» е официален представител на датската фирма «Суенти», която е един от водещите световни производители на висококачествено пчеларско оборудване. И не на последно място, Сдружение «Самаряни» управлява «Евроцентър за съвременно пчеларство и технологии», където целогодишно се предлагат специализирани консултации и обучения на начинаещи пчелари и млади хора, желаещи да се занимават професионално с пчеларство. Приходите на социалното предприятие на сдружение «Самаряни» спомагат да се обезпечат социалните услуги, предоставяни на деца, младежи и семейства в неравностойно положение в Център за социална и образователна подкрепа. Благодарение на това клиентите на социалното предприятие могат не само да бъдат ползватели на отделните стопански продукти и стоки, но и същевременно да подкрепят социалната кауза на организацията.

- **Центърът за образователни програми и социални инициативи - Ямбол**

Модел на социално предприятие: за субсидиране на социални услуги, развитие на трудови умения и заетост

Сектор – услуги за деца, детска дневна грижа

Юридическа форма – регистрирано дружество с ограничена отговорност, 51% собственост на НПО и 49% дялове, разпределени между членовете на сдружението.

Центърът за образователни програми и социални инициативи /ЦОПСИ/ Ямбол е неправителствена организация, регистрирана в обществена полза, работеща в сферата на разработването и внедряването на нови образователни програми за хора в неравностойно положение и пълноценната им интеграция в обществото. През 2002 г.

ЦОПСИ регистрира търговско дружество “Успех 21” ООД, действащо като социално предприятие, което предлага платени услуги за детска дневна грижа, като получените приходи се инвестират в социални услуги и се финансира изграждане на мултифункционален Център за подкрепа на деца в риск. Социалното предприятие заема и нова пазарна ниша в град Ямбол с предлагането на нова услуга – почасово гледане на деца, както и разширяване на услугата организиране на детски тържества и партита.

Основната услуга на социалното предприятие е почасово гледане на деца – услуга, насочена към родители с деца от 1 до 9-10 год., както и предоставяне на консултации на родителите и предлагане на различни форми за прекарване на времето, като четене на приказки, рисуване, моделиране. Втората услуга - организиране на детски партита, е насочена към родители с деца от 1 до 12 год. и свързана с организирането на рождени дни/детски празненства по домовете. Услугата се предлага в пакет, включващ: подготовка на празненството; закупуване на различни сувенири - балони, маски, шапки, салфетки,

чаши и др.; изнасяне на представление пред участниците в тържеството по определен сценарий; фото и видео заснемане.

Приходите от социалното предприятие на ЦОПСИ Ямбол подпомагат развитието на нови социални услуги за деца и семейства, като изграждане на ефективно работещ мултифункционален Център за подкрепа на деца в риск. Социалното предприятие осигурява между 32-50% от средствата, необходими за издръжка на центъра, като по този начин се финансират услуги по превенция на наркомания и детска престъпност, подкрепа на деца за връщане в училище, консултиране на родители и учители за справяне с проблема. Допълнителен социален ефект от социалното предприятие е развитието на трудови умения сред младежите и създаване на заетост. Икономическото изражение на дейността на социалното предприятие са спестените публични средства чрез превенция на зависимости.

10. Ситуация на социалните предприятия на територията на община Борино

- ***Демографски и икономически профил***

Територията, която заема община Борино е 173,2 кв. км, което представлява 5,2% от територията на Смолянска област.

В административната структура на общината са включени пет населени места с население 4548 души, в т.ч. брой жени- 1697, мъже-2094, деца -757.

Структурата на населението по пол в общината е 97 жени на 100 мъже. За сравнение в ЮЗРП съотношението е 107 жени на 100 мъже.

Делът на населението от турската етническа група в община Борино е над 70%.

Възрастовата структура на населението е от регресивен тип. Намалява трудоспособното и репродуктивното население на района. Коефициент на възрастова зависимост (КВЗ) е: КВЗ 60+: 31,2% и КВЗ 65+: 21,5%.

Структурата на населението по степен на образование е както следва:

Степен на образование	Брой души
Висше	275
Средно	1349
Основно	1144
Под основно	485
Незавършено начално	162
Неграмотни	60

Безработицата в общината е в резултат от закриването на почти всички съществуващи цехове и други предприятия. Нивото на безработица в община Борино е 20,39%, но реалната безработица (вкл. и нерегистрираните като безработни в ДБТ) е около 35 %.

Заетост осигуряват основно шивашки и дървопреработвателни предприятия:

- цех към “НИТЕКС” АД – наети 60 човека;
- обувен цех „Барон” – наети 25 човека;
- шивашки цех ЕООД „Бонгу” – наети 90 човека;
- шивашки цех „Дейзи-М” ООД – наети 118 човека;

- шивашки цех „Топтекс” АД – наети 50 човека;
- дървообработващи предприятия – наети 150 човека.

Относителният дял на наетите в индустрията от общия брой наети лица – 39,28%, на заетите в земеделските стопанства - 55,8%.

Предизвикателство пред местната общност би следвало да бъде създаване на условия за запазване и стимулиране на съществуващия бизнес, намиране на нови инвеститори и които да вложат капитали в територията за създаване на нови работни места, стимулиране на икономическата дейност, от там и създаване на предпоставки за задържане на трудоспособното население в общината. Необходимо е подобряване на качеството на работната сила, нейната адаптивност към променящите се условия на пазара на труда и пригодност за заетост чрез мерки за насърчаване усъвършенстването на човешките ресурси, тяхната социалната интеграция и конкурентоспособност.

- **Социална политика**

Резултатите от направената оценка за наличието на уязвими групи на територията на община Борино и техните потребности, показват че това са:

- пенсионери на възраст над 65 години;
- хора с увреждания;
- обезсърчени дългосрочно безработни.

Ниското равнище на доходите и на трите идентифицирани уязвими групи и липсата на възможност за адекватна заетост (за тези от втора и трета група)

характеризират най-общо потребностите на уязвимите групи, защото се повишава рискът от социално изключване, бедност и неравенство.

Реализацията на пазара на труда на хората с увреждания е един от основните инструменти за интеграция на хората с увреждания във всички области на обществения живот. Необходимо е да се подобри жизнената среда, така че тя да бъде достъпна за хората с увреждания, а също така да се увеличат предоставяните услуги за тях (медицински, транспортни, подобряващи социалния живот и др.).

В интерес на запазването на населението на територията на общината и дори на увеличаването му е развитието на нов поминък за дългосрочно безработните. Възможност за това е реализацията на проекти в рамките на одобрена СВОМР на МИГ „Високи Западни Родопи“ и ПРСР по отношение на алтернативна заетост и разкриване на нови работни места в сферата на туризма, услугите, селското и горско стопанство, и хранително-вкусовата промишленост, вкл. създаването на социални предприятия. Ще са от значение дори временно разкрити или сезонни работни места, тъй като при дългосрочно безработните е важно да бъдат възстановени трудовите им навици.

За самотно живеещите хора на 65 и повече години е важно да се осигури подкрепа за почистване, пазаруване, осигуряване на дърва в селата и други подобни услуги, възможност за посещение на лекар по домовете, осигуряване на топла храна, осигуряване на възможност за качествено прекарване на времето в пенсионерски клубове или дневни центрове, където да получат и медицинска грижа и помощ.

Заетостта за не равнопоставените групи е фактор и за излизане на част от тях от капана на бедността и за реализиране на някои от задачите на социалната икономика. С предложените мерки може да се избегне задълбочаването на бедността сред лицата от

общината, които са с ниска икономическа активност, ниска трудова мобилност и липса на мотивация за труд при ниско заплащане и ще се спре обезлюдяването и застаряването на населението в нея.

- **Граждански сектор**

Гражданският сектор на територията на община Борино се представлява от неправителствени организации, читалища, неформални групи от граждани и индивидуални активни граждани, представители на различни заинтересовани страни. Наблюдава се интерес от страна на НПО и от действащите читалища на територията към мерките от Стратегията за ВОМР на МИГ „Високи Западни Родопи“, насочени към подрастващото поколение и младите хора за подобряване на условията за живеене и услугите, както и за запазване на местните традиции. Затова, и с цел да надгради постигнатото през предходния период са необходими мерки от ПРСР и ОПРЧР 2014 – 2020 г. с допустими бенефициенти НПО за реализиране на проекти със спортна и туристическа насоченост, за съхранение и развитие на културата, местните традиции и занаяти, и развитие на социалното предприемачество.

IV. ОСНОВНИ ИЗВОДИ ОТ СИТУАЦИОННИЯ АНАЛИЗ

1. Основни изводи от ситуационния анализ

На територията на община Борино има информация, че са създадени две социални предприятия, които са крайно недостатъчни, на фона на потенциала, който е наличен. Това са социални предприятия, създадени от община Борино и финансирани със средства от ЕС.

Социално предприятие за озеленяване и благоустройство е създадено с финансовата подкрепа на ОП РЧР 2014 – 2020 г. през 2018 г. В него са наети на трудов договор 32 лица от уязвими групи в община Борино и четири лица административен персонал за период от 12 месеца. В рамките на проекта са реализирани дейности за психологическо подпомагане, мотивиране, социална и професионална интеграция на лица от уязвимите групи с цел насърчаване участието им на пазара на труда и създаване на умения за успешно справяне на работното място и/или адаптиране към работните условия при включването им в заетост. Друга основна дейност е организиране и провеждане на професионални обучения за повишаване на професионалната квалификация или придобиване на нова по професия „Работник в озеленяването“ и по професия „Помощник в строителството“, която е насочена към социално включване на уязвимите групи чрез създаване на подходящи условия за професионалната им интеграция в сферата на социалната икономика. По време на изпълнение на проекта е проведена активна дейност за популяризиране на социалната икономика и социалното предприемачество в съответствие с изискванията на финансиращата програма ОП РЧР.

Второто Общинското социално предприятие „Социална чиния” е с предмет на дейност разпространение на дълготрайни продукти, които в противен случай биха били изхабени. Идеята е да се насърчава екологичният подход и в същото време се включват хора от финансови и професионални групи, за да се осигури ежедневната работа на предприятието.

Основната цел на Общинското социално предприятие е подкрепа в борбата с бедността и социалното включване на населението на територията на община Борино.

Общинското социално предприятие изпълнява следните функции:

- Постигане на социално въздействие;
- Управление по отговорен и прозрачен начин;
- Функциониране по приятелски настроен начин;
- Използване на излишъците от храни предимно за постигане на социални цели и създаване на работни места;
- Осигуряване на професионално обучение за по-нататъшно развитие на дългосрочно безработни хора;
- Превръщане на организацията в център за обсъждане на политиката по отношение на социалното предприемачество и неговото насърчаване в трансграничния район.

Социалното предприятие е насочено към подкрепа на хората в затруднено положение неактивни на пазара на труда; безработните от уязвимите групи на пазара на

труда; хора в риск от бедност. Целта е да се създадат условия за подкрепа на социалното предприемачество и повишаване на ефективността на социалните предприятия.

Чрез работата на социалното предприятие лицата от целевите групи имат възможност да получават здравословна храна, да се почувстват равнопоставени и значими, което способства за изпълнение принципите на Европейското общество – социална работа, социална закрила, равен достъп до различни форми на личностно развитие.

Предприятието е създадено с финансовата подкрепа на програма ИНТЕРРЕГ V-A „Гърция – България“ 2014 – 2020.

По направени проучвания и анализи на територията, по последни актуални данни – към края на 2015 г. равнището на безработица в община Борино е 22%. Преобладават безработните лица във възрастовата граница от 30 до 54 години – 50% от общия брой регистрирани безработни, следвани от безработните лица на възраст над 54 години – 25% и регистрираните безработни младежи – на възраст до 29 години – около 25 % от всички регистрирани безработни. Затова в сферата на социалните дейности са установени нужди от подобряване достъпа до заетост за търсещите работа и неактивни лица, включително трайно безработни и лица, отдалечени от пазара на труда, а също и чрез осигуряване на местни инициативи за заетост и подкрепа за мобилността на работната сила. Целта е да се съчетаят мерки за интегриране на икономически неактивните и безработните лица, търсещи работа, от една страна, и за подобряване организацията и условията на труд в предприятията, от друга, като те се комбинират с улеснен достъп до форми на учене през целия живот.

Необходимо е прилагането и на мерки за устойчиво интегриране на пазара на труда на младите хора, живущи на територията, както и хората в трудоспособна възраст, но с различни увреждания.

По данни от последното преброяване през 2011 година, над 70% от анкетираните лица са се самоопределили с турски произход. Базирайки се на тези данни нуждите на територията са от прилагане на мерки за интегриране на децата и учениците, произхождащи от етническите малцинства да се изградят като пълноценни граждани и за успешната им професионална, социална и творческа реализация.

На следващо място динамично променящите се потребности на децата и учениците, налагат необходимостта от повишаване капацитета на учителите. В тази връзка следва да бъдат приложени мерки, водещи до повишаване човешкият капитал в сферата на образованието.

Потенциалът за развитие на социо-културната сфера се изразява в:

- Прилагане на пакет от мерки за задържане на населението в населените места и ограничаване на обезлюдяването;
- Създаване на по-добри възможности за реализация на лицата от маргинализираните и малцинствени общности и тяхното интегриране;
- Подобряване на социалните услуги чрез разнообразяване на дейностите в социалните предприятия;
- Разкриване на нови социални услуги;
- Продължаващо възстановяване и модернизация на спортните бази и откриване на нови спортни обекти;

- Подобряване на социалните и културни услуги чрез реконструкция на съществуващи и изграждане на нови социални, културни центрове;
- Подобряване на социалните услуги и образованието чрез прилагане на мерки, осигуряващи заетост и обучение.

Установеното сравнително добро образователно равнище на местните жители и сравнително балансираната полова структура и преобладаващия дял на населението в трудоспособна възраст, дават възможности за професионална подготовка, ориентирана към изискванията на пазара на труда и възможности за реализиране на програми за квалификация и преквалификация на трайно безработни. Нарастването на броя на лицата с висше образование и намаляването на броя на лицата с ниско образование дават възможност да се инвестира в създаването на високо квалифицирани работни места с високо заплащане. Прилагането на пакет от мерки за задържане на населението в населените места и ограничаване на обезлюдяването са основна философия на местната власт.

Потенциалът за развитие на територията включва още: създаване на по-добри възможности за реализация на лицата от маргинализираните и малцинствени общности и тяхното интегриране, чрез прилагане на мерки, осигуряващи заетост и обучение; подобряване на социалните услуги чрез разнообразяване на дейностите в социалните предприятия и разкриване на нови социални услуги. Усилията следва да бъдат насочени и към продължаващо възстановяване и модернизация на спортните бази и откриване на нови спортни обекти, и изграждане на нови социални, културни центрове. Подобряване материално-техническата база на образователните институции и интегриране на маргинализираните групи в системата на образованието.

2. Препоръки за развитие на социалните предприятия и социалното предприемачество на територията на община Борино

➤ Препоръки за правно-организационна форма за социални предприятия в община Борино

Социалните предприятия в страната не се регистрират като отделно юридическо лице, тъй като в законовата уредба липсват изрично изброени форми, които могат да бъдат социално предприятие. Изборът на правно-организационна форма зависи от характера на стопанската дейност, която ще извършва Вашето социално предприятие. Въпросите, на които трябва да отговорите преди да определите под каква форма да развиете Вашето социално предприятие, са следните:

- Стопанската дейност, която планирате да започнете, свързана ли е с идеалните цели на организацията?
- Допълняеост на дейността – очаквате ли приходите от стопанска дейност да надвишават приходите от нестопанската дейност на организацията?
- Типа стопанска дейност изисква ли точно определена правна форма/ например за извършване на здравни услуги социалното предприятие трябва да е учредено под формата на търговско дружество и кооперация/?
- Имате ли партньори или съмишленици, които могат да се включат със собствени ресурси за стартиране на социалното предприятие. Ако да, може би ще е добре да обсъдите възможността за включването им като съдружници в търговско дружество?

- **Юридическо лице с нестопанска цел**

Всяко юридическо лице с нестопанска цел, което според ЗЮЛНЦ може да бъде сдружение или фондация, може да извършва стопанска дейност при спазване на законовите изискванията, а именно: стопанската дейност да е допълнителна, свързана с предмета на основната дейност, целево използване на приходите от стопанска дейност за постигане на идеалните цели, регламентираност на стопанската дейност в устройствения акт и забрана за разпределяне на печалба. В този случай социалното предприятие е неразделна част от самата организация и функционира като допълнителна стопанска дейност.

На практика в България нестопанските организации традиционно имат активно присъствие в сектора на дейностите по социално включване и успешно партнират на държавата при провеждане на ефективна политика за преодоляване на социалната изолация. Голяма част от тези ЮЛНЦ извършват стопанска дейност, която има характеристиките именно на социално предприемачество.

- **Социално предприятие като търговско дружество**

Другата правна възможност за извършване на стопанска дейност е чрез отделен правен субект, учреден от нестопанската организация или директно свързан с нея. Най-често срещана в практиката форма на търговско дружество като социално предприятие е ЕООД, еднолично дружество с ограничена отговорност. Изискването за социално предприятие, което е регистрирано като търговско дружество, е собственик на мажоритарната част от капитала да е нестопанската организация, като по този начин се гарантира запазване на основната цел на предприятието да подпомогне изпълнението на мисията на организацията. Подобно решение може да се обоснове с нуждата от

обособяване на стопанската дейност в отделно дружество с отделно управление, ресурси и счетоводна политика. Това е и предпоставка за избягване на потенциални данъчни проблеми, свързани с отчитането и третирането на стопанска дейност, извършвана от юридическо лице с нестопанска цел.

- **Специализирано предприятие и кооперации на хора с увреждания**

Специализираните предприятия и кооперации на хора с увреждания са самостоятелни юридически лица, които са подробно уредени в съществуващото българско законодателство. Според чл. 28, ал. 1 от закона за интеграция на хората с увреждания специализираните предприятия и кооперации на хора с увреждания са тези, които отговарят на следните условия:

1. регистрирани са по Търговския закон или по Закона за кооперациите;
2. произвеждат стоки или извършват услуги;
3. имат относителен дял на лицата с увреждания, както следва:
 - а) за специализирани предприятия и кооперации за незрящи и слабовиждащи лица - не по-малко от 20 на сто от общия брой на персонала;
 - б) за специализирани предприятия и кооперации на лица с увреден слух - не по-малко от 30 на сто от общия брой на персонала;
 - в) за специализирани предприятия и кооперации на лица с други увреждания - не по-малко от 50 на сто от общия брой на персонала;
4. вписани са в регистъра към Агенцията за хората с увреждания.

За да се квалифицира по смисъла на ЗИХУ едно лице като специализирано предприятие или кооперация на хора с увреждания, то трябва да отговаря кумулативно на тези четири категории изисквания. Първото условие, което законът въвежда за СПКХУ, е те да са регистрирани по Търговския закон (ТЗ) или по Закона за кооперациите. С това изискване ЗИХУ определя възможните правно организационни форми за специализираните предприятия и кооперации на хора с увреждания. Тук може да бъде направен изводът, че основните правно-организационни форми се регистрират както следва:

а) кооперациите на хората с увреждания се регистрират по Закона за кооперациите, защото според българското законодателство това е единствената възможност за регистрация на кооперация.

б) специализираните предприятия на хората с увреждания се регистрират по Търговския закон.

Според Закона за кооперациите кооперацията е доброволно сдружение на физически лица с променлив капитал и с променлив брой членове, които чрез взаимопомощ и сътрудничество осъществяват търговска дейност. Освен търговската дейност, законът позволява кооперациите да осъществяват социална и културна дейност за задоволяване интересите на техните членове. Кооперациите се регистрират при спазване на условията и реда на Закона за кооперациите.

➤ *Модели и структура на социалното предприятие*

Най-популярен модел на социално предприятие е модел за създаване на заетост и развитие на работната сила. При този модел икономическата логика на бизнес начинанието се основава на възможността да се създадат работни места за хора в

неравностойно положение. Доста често този модел се свързва с така наречената защитена заетост, където социалното предприятие е работодател на хора с увреждания.

Пример за социално предприятие, което предоставя заетост на хора с увреждания, е нестопанска организация, която работи за интеграцията на незряци и хора с намалена трудоспособност, като създава заетост и условия за по-добър живот на своите членове. След анализ на различни бизнес възможности организацията решава да създаде масажен център, като по този начин се използват пълноценно активите на организацията – офис в центъра на курортен град. Едновременно с това в социалното предприятие работят хора с намалено зрение, които обаче имат изострена чувствителност на ръцете и са много подходящи за професията масажист. При планиране на идеята за социално предприятие те правят предварителни проучвания за търсенето на тази услуга и установяват, че търсенето на масажи е много голямо, особено в активния туристически сезон.

Друг модел на социално предприятие е предприемаческият модел, където социалното предприятие се явява посредник между хората в неравностойно положение и пазара. При този модел под формата на трудова терапия хора с увреждания участват в производството на продукти, за които социалното предприятие търси пазар и се ангажира с маркетинг и дистрибуция.

Пример за предприемачески модел на социално предприятие е нестопанска организация на родителите на деца и младежи с увреждания. Те са обособили ателие за арт-терапия в дневния център, в който децата и младежите прекарват по-голяма част от времето си, като им предлагат възможности да участват в изработката на сувенири, картички и дребни керамични изделия. След организиране на няколко

благотворителни разпродажби на произведените сувенири, и виждайки удовлетворението и радостта на децата и младежите от продажбата на техните произведения, родителите – членове на организацията решават да намерят постоянен пазар на продуктите. Така се стига до идеята за социално предприятие – работилница за сувенири, които се предлагат в магазини, на изложения и изложби. Социалното предприятие отговаря за търсене на магазини, които да предлагат сувенирите, подписва договори с тях, формира ценовата политика, планира доставките на материали, прави маркетинг на продуктите. Получените средства от продажбата се използват за закупуване на нови материали и осигуряване на допълнителни услуги в дневния център.

Третият модел на социално предприятие, който е най-пряко свързан с доставчиците на социални услуги, е моделът за пряка услуга. При този модел социалното предприятие предоставя социални услуги срещу заплащане на външни клиенти, и едновременно с това е доставчик на социални услуги на своите членове, като заплащането става по договор с общината или държавата. Важно е да се отбележи, че при модела за пряка услуга социалното предприятие развива едни и същи услуги, насочени към различни потребители и клиенти. Много често при този модел има и елемент на заетост за хората с увреждания, които участват в предоставянето на социални услуги към клиенти в по-тежко състояние.

➤ Икономически сфери на дейност на социалните предприятия / предприемачи в община Борино

Три са основните възможни сфери на дейност на социалните предприятия в община Борино: това са социалните услуги, услуги по здравеопазване и превенция и

образователни услуги и обучения. Освен това много често социалните предприятия придобиват качеството на работодател на хора в уязвимо социално положение, независимо от сферата на дейност. За илюстрация на различните сектори по-надолу ще разгледаме различните проявления на социални предприятия:

- **Доставчици на социални услуги** – социалната област е най-естественият сектор за развитие на социални предприятия в община Борино. Предоставянето на социални услуги се извършва срещу заплащане и по този начин се акумулират приходи от стопанска дейност. Много често при доставката на социални услуги държавата или местната власт поемат заплащането на услугата. Таксите за социални услуги, финансирани от републиканския бюджет, се заплащат по тарифа, утвърдена от Министерски съвет. По настоящия правен режим на социалните услуги нестопанските организации са равнопоставени доставчици на социални услуги, заедно с търговските дружества, държавата и общините. Съществува изискване за задължителна регистрация на всички частни доставчици на социални услуги в Агенцията за социално подпомагане. В случаите когато се предоставят социални услуги на деца до 18-годишна възраст, има изискване за лиценз от Държавна агенция за закрила на детето.
- **Социални предприятия, предоставящи здравни услуги.** Здравеопазването и грижата за здравето са друг сектор с активно присъствие на социални предприятия. Здравните услуги, които се предоставят от социалните предприятия, са по-елементарни, като мерене на кръвно, мерене на кръвна захар, помощ от медицински сестри, рехабилитационни услуги и др. Много често здравните услуги съпътстват предоставянето на социалните услуги, и в този смисъл е трудно да се прави разделение на доставчиците. Това, което е

важно да се знае, са различните законови изисквания за здравните услуги, регламентирани в Закона за лечебните заведения. Той предвижда най-общо три големи групи лечебни заведения според вида на извършваната медицинска дейност. Това са лечебни заведения за извън болнична помощ, лечебни заведения за болнична помощ и други лечебни заведения, където се включват хосписите. Финансирането на лечебните заведения може да става по линия на здравното осигуряване (на база на сключен договор със Здравната каса), директни плащания от пациентите и финансиране по различни донорски програми.

- **Обучения и образователни услуги.** Образователните услуги са една от сферите на обществения живот с най-активно присъствие на социални предприятия. Това е така поради тяхната ориентация към въвеждане на иновации, подкрепа и промоция на концепцията „учене през целия живот” и склонност за споделяне на положителен опит. Нормативната база в България не регламентира никакви специални норми, свързани с обучения извършвани от социални предприятия. За извършване на различни форми на обучение се изисква акредитация и лицензиране с цел да се издава валиден документ за придобита степен на образование и професионална квалификация. Таксите за обучение, които се събират от участниците или се заплащат от външен възложител (държавата или международна организация), се явяват приход от стопанска дейност за социалното предприятие.

В повечето случаи те продават услуги, което предполага висок икономически риск, и не реализират печалби. Типологичните характеристики на този тип предприемачество в

община Борино не се отличават в голяма степен от тези на подобните предприятия в останалата част на Европа:

- Има ясно изразен социален ефект - при осъществяване на основната дейност на предприятието съществува баланс между стремежа към реализиране на печалба и прякото подпомагане на социалния статус на определени групи лица.
- Има ясно определена целева група – основно лица от социално уязвими групи – онези, които се нуждаят от помощ за изравняване на техния жизнен или социален статус с този на останалите членове на обществото.
- Има специфично предназначение на стопанската дейност - насочена е към подобряване на жизненото равнище, осигуряване на заетост, предоставяне на услуги и други форми на пряка подкрепа с цел преодоляване на социалната изолация на съответната целева група.

Важна особеност на всички социални предприятия е особената симбиоза, която носят а priori - между финансовата жизнеспособност и способността да оказват социално въздействие. Така те постигат едновременно реализирането на икономически, финансови и социални цели, с което придобиват още по-голяма ценност и стойност за обществото.

Социалните предприятия биват различни типове в зависимост от основните им характеристики:

- В зависимост от сферата, в която работят, те са:
 - Социални предприятия като доставчик на социални и здравни услуги;
 - Социални предприятия като тренинг и обучителни организации;

- Социални предприятия като работодател на лица от маргинализирани групи или хора с увреждания;
- Социални предприятия, занимаващи се с производство и търговия.
- В зависимост от целевите групи – социалните предприятия биват ориентирани към:
 - Социално слаби лица;
 - Лица с физически или психични увреждания;
 - Деца и семейства в риск;
 - Младежи, които не са интегрирани в обществото (като сираци);
 - Етнически малцинства;
 - Жени - жертви на насилие;
 - Възрастни хора.
- В зависимост от целите си социалното предприятие може да има за цел:
 - Икономическо развитие – чрез създаване на заетост и създаване на благосъстояние на целевите групи;
 - Трудова интеграция на социално слаби или хора с увреждания, на маргинализирани групи;
 - Бизнес ориентираност и предприемачество;
 - Социална защита.

И тук, както и в Европа, основните сфери на действие на социалните предприятия са основно в:

- социалната сфера – предоставянето на социални и здравни грижи, социална защита, консултиране на социално уязвими и маргинализирани групи;
- образователни услуги;
- в сферата на комуналните дейности – озеленяване, почистване;
- в развлекателната дейност;
- напоследък и в туризма.

Кои са основните дейности, които могат да извършват социалните предприятия в община Борино?

- **Социални предприятия, доставчици на социални услуги** - Съгласно Закона за социалното подпомагане „социални услуги“ са тези дейности, предоставяни като услуги, които са насочени към подкрепа на подпомаганите лица за водене на пълноценен живот. Като съществена част на понятието „социална услуга“ е посочена социалната интеграция на потребителя, която следва да съпътства непрекъснато процеса на предоставяне на услугата. В тази връзка предоставянето на платени социални услуги води до акумулиране на приходи от стопанска дейност и в този смисъл представлява вид социално предприятие. Засилващата се през последните години тенденция на делегиране на предоставянето на социални услуги от страна на държавата и най-вече от страна на общините засилва тази част от социалните предприятия, независимо дали става дума за търговско дружество или неправителствена организация. Основно

условие е доставчиците на социални услуги да са вписани в регистъра към Агенцията за социално подпомагане.

- **Социални предприятия, предоставящи здравни услуги** - Тъй като се касае за немедицински здравни заведения, този тип социални предприятия предоставят основни здравни услуги, които изискват специализация? - измерване на кръвно налягане, оказване на помощ от медицински сестри, рехабилитатори, консултиране за приема на лекарства, превъзрочни дейности, профилактични прегледи и консултации, анонимно безплатно консултиране и тестване за СПИН и други. На практика тези услуги са част от социалните услуги, предоставяни от предприятието – независимо дали става дума за домашен социален патронаж или за социални услуги за зависими, ромски групи, млади жени и т. н.
- **Социални предприятия, организиращи обучения и предоставящи образователни услуги** – това е друга сфера, в която социалните предприятия развиват активна дейност. Законът дава право както на нестопански организации, така и на търговски дружества или кооперации да бъдат регистрирани по предвидения специален ред като училища и центрове за професионално обучение. Те могат да издават валидни дипломи за придобита образователна или професионална степен, ако самите предприятия имат съответната регистрация и акредитация. Социалният аспект на този тип дейност се състои в наемането на представители на социално уязвими групи и хора със специални потребности като обучители или да бъдат организирани специализирани обучения за тях.

- **Социални предприятия в сферата на производството** – последната тенденция през годините е насочването към организиране на различни производства – основно малки или средни предприятия, които произвеждат продукти предимно в сферата на леката и хранително-вкусовата промишленост, земеделието. В развитите технологично държави особено перспективни са производствата в сферата на съвременните технологии, но в България този тип дейност е слабо развита.

V. ТЕНДЕНЦИИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И СОЦИАЛНОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В БЪЛГАРИЯ И В ЧАСТНОСТ В ОБЩИНА БОРИНО

1. Тенденции в развитието на социалните предприятия и социалното предприемачество в България и възможностите за техния напредък

Развитието на организациите, задвижвани от предприемачески дух, но фокусирани върху социални цели, е една тенденция, която може да се наблюдава в страни с различни нива на икономическо развитие и различни правни системи. Това може да се обясни основно с факторите на търсенето и предлагането на услугите, които социалните предприятия осигуряват. Що се отнася до търсенето, то може да се каже, че през последните години се наблюдава екстензивен растеж и диверсификация на потребностите, което е резултат от взаимодействието на различни фактори, включително променящите се модели на поведение и начин на живот, съчетани с трансформация на системите за социална сигурност. Паралелно с това предлагането е силно ограничено поради сериозните финансови рестрикции, наложени от кризата и от бюрократичните тежести, които все по-трудно водят не само до разширяване, но и до поддържане предоставянето на определени услуги. Тези процеси са още по-драматични в „младите“ и слаби икономически и социални системи. А най-сериозна причина за активизиране ролята на социалните предприятия има кризата, която наложи сериозни реструктурирания, тежки икономически сътресения, сериозна безработица или непълна заетост, както и сериозни пропуски в предоставянето на публични услуги, особено за най-уязвимите групи хора.

Приносът на социалните предприятия за социално-икономическото развитие на една държава може да се разглежда от различни гледни точки:

- Те осигуряват достъп до основни услуги (социални, образователни и здравни) на местните общности, включително за най-уязвимите групи от населението;
- Допринасят за по-балансирано използване на местните ресурси, при това с подкрепата на заинтересованите страни, което насърчава приобщаващите модели на управление, даващи възможност на местните общности при вземане на стратегически решения;
- Подпомагат създаването на нови работни места в резултат на предлагането на нови услуги, предоставени на хора в неравностойно положение;
- Включват в пазара на труда малцинствени групи, самотни жени, хора с увреждания и др., които остават изключени от възможностите за генериране на доходи.

По-голямата част от социалните предприятия в Европа все още работят предимно в традиционния „трети сектор“. Те обикновено са учредени като сдружения в тези държави, където правната форма на сдружаване позволява известна степен на свобода при продажбата на стоки и услуги на свободния пазар. В страните, където асоциациите са по-ограничени в това отношение, като скандинавските страни, социалните предприятия често се създават като „кооперации“. Освен тези традиционни правни форми редица страни са създали нови правни форми, специално предназначени за социалните предприятия.

В Италия има въведен нов вид кооперация – т. нар. "Социална кооперация" (Cooperativa Sociale) - въведен през 1991 г. с цел признаване и осигуряване на правна рамка за специфични социално-предприемачески дейности, а именно предоставяне на социални услуги и наемане на работа на хората в неравностойно положение.

След приемането на закона тези организации регистрират годишен ръст над 20 %. През 2007 г. има между 6500-7000 социални кооперативи в страните, в които работят около 200 000 24 работници (т. е. повече от 1 % от общата заетост) и които предоставят услуги и в полза на 1.5 милиона души.

В Португалия също е създаден подобен тип предприятия - "кооперация социална солидарност" (cooperativas de solidariedade social). Тези организации са предназначени за подкрепа на уязвимите групи и общности в неравностойно социално положение с оглед постигане на тяхната икономическа интеграция.

Още една тенденция набира скорост през последните години - за въвеждане на обща правна рамка за социалните предприятия. Тази тенденция първа се появява за първи път в Белгия, където от 1995 г. се въвеждат дружества със социална цел. Тази правна рамка може да бъде използвана от всяко търговско дружество, включително кооперации и частни дружества с ограничена отговорност, при условие че отговарят на редица изисквания.

"Дружество в интерес на общността" (Community Interest Company - CIC) е нов тип компания, създадена в Обединеното кралство за предприятия от частен характер, които искат да използват техните печалби и активи за обществена полза. CIC са създадени да допълват правителствените услуги на общностно равнище в области като отглеждането на деца, социални жилища, обществен транспорт или свободно време. Законът не предвижда

фискални предимства за тези форми на социално предприятие, той просто предоставя гъвкава правна структура и по-облекчено регулиране. Въпреки това липсата на данъчно предимство се компенсира от възможността за частично преразпределение на печалбите. Подобно предприятие може да издава акции, които могат да допринесат за набиране на средства за реализиране на някакви общности цели и за подкрепата на местни предприятия, които се нуждаят от това.

Трябва да се подчертае, че тези тенденции вървят успоредно с разширяване на набора от дейности, извършвани от социалните предприятия, които са все по-ангажирани с предоставяне на услуги от общ интерес, различни от социалните, включително културни услуги, свързани с развлечения и отдих; дейности, насочени към опазване и възстановяване на околната среда, както и услуги, насочени към подкрепа на икономическото развитие на конкретни общности.

На практика съществуват големи различия в начина, по който социалните предприятия се третират в различните страни. Въпреки това един от най-видимите ефекти на институционализирането на социални предприятия в различните страни на ЕС е, че процесът подтиква този тип предприемачество да се позиционира и да търси устойчивост в условията на пазарната икономика.

В действителност финансовата жизнеспособност на социалните предприятия зависи от усилията на техните членове за осигуряване на адекватни ресурси за дейността на предприятието. Независимо от това какъв тип ресурси използват те, може да се каже като обща тенденция, че Европейският съюз проявява траен интерес и инвестира в развитието и усъвършенстването на социалното предприемачество, за да отговори на актуалните социални потребности в страните от Общността. Като доказателство за това в

края на 80-те години структурните фондове бяха реформирани с цел да бъдат създадени по-ефективни инструменти за подкрепа на балансирано регионално и социално развитие. Така чрез тях се финансират множество дейности, засягащи социалния капитал. Тези дейности обхващат такива области като социалния диалог, трудовата мобилност, професионалното образование, информационното общество и нови източници на работни места. 25 Ценностите на социалната икономика се намират в тясна връзка с общите цели за социално приобщаване и достойни условия на труд, обучение и реинтеграция на пазара на труда.

Социалното предприемачество допринася за развитието на още една добавена стойност към развитието на икономиката на държавите-членки и на Съюза като цяло – прилагането на социални иновации – насърчават се намиращите се в затруднено положение да търсят разрешение на социалните си проблеми чрез прилагането на иновативни модели като нов тип услуги, както и като начин на предоставянето им. Този тип предприемачество - поради спецификата си на целеполагане и структуриране, притежава значително по-голяма гъвкавост и адаптивност съобразно нуждите на потребителите си, което позволява прилагането на подобни иновации.

Иновативността обаче не означава по-голям риск за развитието на тези предприятия. Обратното - друга важна характеристика на социалната икономика е високият потенциал за генериране и поддържане на стабилна заетост. Като цяло социалните предприятия са предимно малки и средни, допринасящи за изграждане на устойчив икономически модел, при който отделните личности са по-важни от капитала.

Бизнес моделът, по който се развива едно типично социално предприятие, не се отличава от общия бизнес модел нито по своя размер, нито по сферите на дейност.

Разликата идва от прилагането и следването на общи ценности, каквито са активното участие на социалните партньори, защитата на определени социални цели; прилагане на принципите на солидарност и отговорност, съчетаване на интересите на членуващите ползватели и общия интерес; демократичен контрол от страна на членовете; доброволното и активно членство, автономията на управлението и независимостта по отношение на публичните органи и преди всичко реинвестиране на остатъка от приходите за постигане на същите цели и ценности за устойчиво развитие и в услуга на ползвателите на услугите и на общността.

Именно прилагането на всички тези принципи и спазването на тези ценности засилва тенденцията в много области на икономическата дейност хората да се сдружават и да създават структури за защита на свои групови или публични интереси, особено в годините на кризата.

Като резултат в момента над 11 милиона европейци са членове на предприятия от сектора на социалната икономика, което прави 6 % от работещото население на Европейския съюз. За съжаление поради липса на достатъчно данни е много трудно да бъде дадена подобна статистика и за развитието на социалното предприемачество в България.

В Европейския съюз голяма част от социалните предприятия са от типа „социални предприятия за работа и интеграция”. С тях се цели създаване на заетост и интегриране на пазара на труда на хора в неравностойно положение. Наличието на дълготрайна безработица на определени социални групи, ограниченията на традиционните политики на пазара на труда и нуждата от по-активна и иновативна интеграционна политика поставят въпроси за мястото на социалните предприятия и важната роля, която може да играят за

справяне с безработицата и насърчаване нарастването на заетостта. Така социалните предприятия съдействат за устойчивата трудова интеграция на нискоквалифицирани безработни, които са в риск от дълготрайно изключване от пазара на труда. Всички тези тенденции се очертават все по-ясно и в България, макар и голяма част от предприятията да са все още прохождащи, с неясно определени цели, приоритети и най-вече стратегически планове за развитие.

Действащите предприятия в социалната икономика са над 2 милиона и представляват 10 % от всички европейски предприятия. 70 % от заетите в този сектор работят към неправителствени 26 организации, 26 % в кооперации и 3 % във взаимоспомагателни кооперации. Социалните предприятия в Европа са представени в почти всички сектори на икономиката – банкиране, застраховане, промишленост, земеделие, занаяти, здравни и социални услуги и др. Все още преобладаващо социалните предприятия са в сферата на социалните, здравни и други услуги, образование, преработваща промишленост, рециклиране, каквато е като цяло и тенденцията в България.

Според едно изследване на European research network (www.emes.net), направено на базата на извадка от 162 предприятия в 11 страни, се вижда особено ясно разпределението по сектори на типа социални предприятия. От изследването става ясно, че земеделието е най-слабо развитият сектор – 1 %, а хотелиерството и ресторантьорство са също с недостатъчно разгърнат потенциал – 5 %. Другите сфери са, както следва: социални услуги – 19 % (най-силно застъпеният сектор), рециклиране – 18 %, развлекателни услуги – 12 %, консултантски услуги – 9 %, градинарство – 8 %, преработвателна промишленост – 6 %, строителство – 6 %, култура – 5 %, образование – 3 %, търговия – 2 %.

2. Начини и възможности за финансиране на социалното предприемачество на територията на община Борино

Видовете социални предприятия в България, в частност и в община Борино се финансират както следва:

- Социални предприятия, доставчици на социални услуги - Съгласно Закона за социалното подпомагане „социални услуги“ са тези дейности, предоставяни като услуги, които са насочени към подкрепа на подпомаганите лица за водене на пълноценен живот. Като съществена част на понятието „социална услуга“ е посочена социалната интеграция на потребителя, която следва да съпътства непрекъснато процеса на предоставяне на услугата. В тази връзка предоставянето на платени социални услуги води до акумулиране на приходи от стопанска дейност и в този смисъл представлява вид социално предприятие. Засилващата се през последните години тенденция на делегиране на предоставянето на социални услуги от страна на държавата и най-вече от страна на общините засилва тази част от социалните предприятия, независимо дали става дума за търговско дружество или неправителствена организация. Основно условие е доставчиците на социални услуги да са вписани в регистъра към Агенцията за социално подпомагане. Те може:
 - Да кандидатстват за финансови средства за извършване на социални услуги от републиканския бюджет и от общинските бюджети;
 - Да финансират дейностите си от приходи от такси за социални услуги, заплащани от техните ползватели;

- Да кандидатстват за средства от фонд „Социално подпомагане“ (сега Фонд „Социална закрила“) или от други държавни фондове, които финансират социални услуги;
 - Да кандидатстват с проекти за финансирани по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“;
 - Да се финансират от друга стопанска дейност на търговското дружество, ако става дума за такова.
- Социални предприятия, предоставящи здравни услуги - Тъй като се касае за немедицински здравни заведения, този тип социални предприятия предоставят основни здравни услуги, които изискват специализация? - измерване на кръвно налягане, оказване на помощ от медицински сестри, рехабилитатори, консултиране за приема на лекарства, превързочни дейности, профилактични прегледи и консултации, анонимно безплатно консултиране и тестване за СПИН и други. На практика тези услуги са част от социалните услуги, предоставяни от предприятието – независимо дали става дума за домашен социален патронаж или за социални услуги за зависими, ромски групи, млади жени и т. н. Финансират се основно чрез такси за предоставяните услуги, като част от социалните услуги, чрез целево проектно финансиране, отново като част от останалите услуги, чрез финансиране от страна на общинските бюджети.
 - Социални предприятия, организиращи обучения и предоставящи образователни услуги – това е друга сфера, в която социалните предприятия развиват активна дейност. Законът дава право както на нестопански организации, така и на търговски дружества или кооперации да бъдат регистрирани по предвидения

специален ред като училища и центрове за професионално обучение. Те могат да издават валидни дипломи за придобита образователна или професионална степен, ако самите предприятия имат съответната регистрация и акредитация. Социалният аспект на този тип дейност се състои в наемането на представители на социално уязвими групи и хора със специални потребности като обучители или да бъдат организирани специализирани обучения за тях. Финансират се чрез таксите за обучение, събирани от обучаващите се лица, на проектен принцип, чрез целеви субсидии, отпускани от държавата или общините.

- Социални предприятия в сферата на производството – последната тенденция през годините е насочването към организиране на различни производства – основно малки или средни предприятия, които произвеждат продукти предимно в сферата на леката и хранително-вкусовата промишленост, земеделието. В развитите технологично държави особено перспективни са производствата в сферата на съвременните технологии, но в България този тип дейност е слабо развита. Финансират се основно чрез реализация на създадената продукция, чрез проектно финансиране.

Извън описаните по-горе механизми за финансиране – чрез цените на предоставяните услуги, чрез финансиране от държавния или общинските бюджети, социалните предприятия в България може да използват и други възможности за финансиране:

- Кредитиране – все още трудно достъпна за социалните предприятия. Въпреки затягането на кредитния пазар у нас в резултат на кризата част от търговските

банки разработват специални кредитни продукти за малките и средните предприятия, включително за земеделските стопани.

- Друг достъпен механизъм за частично финансиране са приходите от частни дарения – реализирани чрез благотворителните кампании и каузи.
- Най-сериозен механизъм си остава осигуряването на приходи от проектна дейност, в която НПО са изключително силни и активни.
- В България непосредствено след промените и досега основните източници на финансиране на дейността на НПО продължават да бъдат чуждестранни.
- Навлизането на европейските структурни фондове в България по един неочакван начин даде ново измерение на партньорството между НПО и държавата – в лицето на МТСП и неговите агенции и общините. Повечето от средствата по европейските програми се разпределят от тези структури и това наложи полагането на допълнителни усилия за създаване на работещи ефективни отношения между държавния, общинския и нестопанския сектор. И все пак, макар и огромни за нашите мащаби, структурните фондове трудно могат да заместят ролята на държавата и общините като източници за финансиране на дейността на социалните предприятия.
- ***Еврофинансиране за социално предприемачество***

Една от основните цели на стратегията за растеж на Европейския съюз (ЕС) през следващото десетилетие - "Европа 2020", е развитието на социалното предприемачество и утвърждаването му като бизнес модел, който генерира социална стойност, допринася за постигането на интелигентен и устойчив растеж и същевременно спомага за намаляване

на бедността и социалното изключване. Поради тази причина през новия програмен период за цяла Европа са отпуснати повече средства за финансиране на проекти на социални предприятия.

Законодателството, което урежда статута и регулира дейността на социалните предприятия в България, е слабо развито. В него липсва легална дефиниция за социално предприятие, както и норми, уреждащи статута, формата и дейността на социалното предприятие. Единственият законодателно регулиран тип предприятия са специализираните предприятия и кооперациите на хора с увреждания. Въпреки липсата на законова уредба практиката в България показва, че съществуват организации, които развиват социално предприемачество и се самоопределят като социални предприятия. Няколко са моделите за социални предприятия, които преимуществено се развиват от нестопански организации: като работодатели на хора от рискови социални групи, като осъществяващи услуги в полза на такива целеви групи и извършващи социални дейности в най-широк смисъл.

- ***Възможности за финансиране***

През настоящия програмен период 2014 - 2020 социалното предприемачество в България ще се финансира по оперативна програма "Развитие на човешките ресурси", приоритетна ос 2 "Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване", конкретно в процедура "Развитие на социалното предприемачество". Целта на процедурата е да се улесни достъпът до заетост и да се осигури подкрепа за социалното включване на уязвими групи чрез създаване на подходящи условия за тяхната професионална интеграция. Дейностите трябва да са насочени към осигуряване на подкрепа за създаване на нови и разширяване дейността на вече съществуващи социални

предприятия, специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания във връзка с осигуряване на заетост. Очаква се да бъде отворена през тази година и ще има бюджет от 15 млн. лв.

Програмите за териториално сътрудничество (ПТС) също предлагат много възможности за финансиране на социалното предприемачество. В ПТС Гърция-България 2014 - 2020 една от тематичните цели и инвестиционни приоритети е "Увеличаване на капацитета на социалните предприятия в трансграничния регион". Дейностите, за които бенефициентите могат да кандидатстват, са:

- Подпомагане създаването и функционирането на социални предприятия, които предоставят иновативни решения и популяризират пазара на труда и социалните услуги сред населението от трансграничния регион;
- Подпомагане на социалния "франчайзинг", в т.ч. обмяна на бизнес модели между трансгранични социални предприятия;
- Подпомагане развитието и изпълнението на методологии за наблюдение и оценка на социални, икономически и природни въздействия върху развитието на трансграничния регион.

В ПТС Балкани-Средиземно море 2014 - 2020 ще се подпомага изграждането на мрежи за сътрудничество между социални предприемачи от региона с цел утвърждаване на този икономически сектор и създаване на устойчиви работни места в трансграничните региони.

В останалите териториални програми социалното предприемачество не е изнесено като отделен приоритет, но за сметка на това включването на отделни социални цели

групи ще бъде приоритизирано при оценка на проекти. Такъв е случаят например с трансграничната програма със Сърбия, където ще се финансират проекти в подкрепа на младежкото предприемачество. В стратегията за Дунавския регион в България за новия програмен период един от основните приоритети е интеграцията на хората в неравностойно положение.

Социалното предприемачество е засегнато и в рамковите програми на ЕС - програмата за научни изследвания и иновации "Хоризонт 2020" и програмата за образование "Еразъм+", където са приоритизирани два основни аспекта на социалното предприемачество – младежката заетост и обучението през целия живот. Допустими дейности са както анализи и развитие на стратегии за справяне със съответния социален проблем, така и повишаване на професионалната квалификация на младежи и други възрастни групи или на такива в неравностойно положение.

Социалното предприемачество е доказано ефективен инструмент за третиране на обществено значими социални проблеми чрез бизнес дейности и организации в много европейски държави. В страни като Италия, Великобритания, Белгия и Франция то вече представлява съществен сегмент от бизнеса и обществените нагласи към него са все по-позитивни и подкрепящи.

VI. ПРИМЕРИ ЗА ДЕЙСТВАЩИ СОЦИАЛНИ ПРЕДПРИЯТИЯ

ZC GEA

Център Zaposlitveni GEA е специален модел на социално предприемачество, където работят хора с увреждания. Нашата мисия е осигуряване на здравословна храна за общността, комбинирано с най-новите познания в областта на храненето, биология и когнитивната наука. Това служи като основа за „учене в общността“, и за образование в областта на храненето и общото здравословно състояние. ZC Gea е потвърдена и от словенската търговска камара като център за обучение на студенти и от време на време подготвят работни срещи и обучения и други целеви групи.

Нашият уникален интегриран модел и подход се основава на интеграция и образование, особено по отношение на:

- знания, базирани на последните открития в кухнята, гастрономията и биологията;
- последователен ангажимент за етика и етично поведение;
- добавяне на стойност към общността;
- е един добър пример за социално предприемачество;
- интеграция на уязвимите групи в областта на заетостта на хората с увреждания;
- сътрудничество с внимателно подбрани доставчици;
- насърчаване на местната самодостатъчност.

В момента в ZC GEА работят петима души с увреждания, които работят в екип с двама професионални готвачи и с образователен експерт. По този начин, те се интегрират в трудовия живот. Благодарение на своята страст и креативност, ние сме в състояние да предложим невероятни природни, ръчно изработени салати и за вкъщи менюта.

Ние имаме в къщата „отдел идеи“, където идеи от нашите служители и клиенти, се преглеждат всеки месец. Има десетки блестящи идеи, които помагат ZC GEА да стане по-добър, по-детски, по-лесно място за работа и да се предлага здравословна храна, където може да се демонстрира, че храната е от екологично устойчиви източници е не само добре за вашето здраве, но също така и на вкус. Използването на естествени съставки и избягване на консерванти и неясни химикали е сакрално за нашата концепция.

Иновативна онлайн платформа за обучение на жени предприемачи и жени бизнес ангели. Проект SEEWBAN - „South Eastern Europe Women Business Angels Network“



В ход е разработка на иновативна онлайн платформа за обучение на жени предприемачи и жени бизнес ангели. Обучителната платформа се изготвя в рамките на проект SEEWBAN - „South Eastern Europe Women Business Angels Network“, събщи Българската търговско-промишлена палата. Проектът се финансира с подкрепата на Европейската комисия и има за цел да насърчи развитието на „мрежа от жени бизнес ангели“ в Югоизточна Европа, която от своя страна да стимулира допълнителни инвестиции в женското предприемачество в региона.

Българските партньори, участващи в проекта, са Българската търговско-промишлена палата и Българската асоциация на жените предприемачи. Със своя богат опит и експертиза в областта на женското предприемачество за успеха на проекта допринасят и партньорски организации от Шотландия, Италия, Гърция, Кипър, Унгария и Словения.

Обучителната програма на онлайн платформата ще бъде съставена от няколко модула, предназначени за двете основни целеви групи: жени предприемачи и жени бизнес ангели. Освен подробен учебен материал, модулите съдържат и практични съвети, които да са от полза на обучаващите се в настоящите и бъдещите им бизнес начинания. Сред акцентите в обучението за жените предприемачи са успешното изготвяне на бизнес предложения и атрактивното им представяне пред инвеститори. Съставните единици на всеки един модул завършват с кратък тест на знанията, придобити в съответния раздел. Времето, предвидено за завършване на всеки модул, е 2 часа.

Вследствие на постигнатите резултати от обучението, ще бъдат преселектирани най-успешните жени предприемачи, които ще бъдат поканени на двустранни срещи с жени бизнес ангели. На така наречените пичинг („pitching“) събития жени със стартиращ

бизнес или вече утвърдени жени предприемачи, търсещи финансиране, ще имат възможност да представят своите бизнес планове пред жени бизнес ангели и да договорят евентуална финансова подкрепа. Планира се провеждането на три такива събития през 2018 г.

В процеса на разработване на платформата ще бъде предоставена повече информация, включително подробности за регистрация на желаещите да преминат онлайн обучението жени предприемачи и жени бизнес ангели.

Кооперативите в Емилия Романя, Италия



Утвърдената форма на социално предприемачество в Италия е тази на социалните кооперативи (около 3 000 в цяла Италия), като на територията на провинция Емилия Романя броят им е значително по-висок (повече от 1/3 от всички социални кооперативи се намират именно тук). За това има исторически условия - споделеното производство и кооперативния дух в тази провинция са с традиции още от средните векове. От няколко столетия там все още са запазени и функционират 7 кооператива.

Както почти в цяла Европа, и в Италия кооперативното движение се развива активно от средата на 19 век, като стъпва на философията за доброволност, демократичност, автономност, споделяне на ресурси, солидарност с общността. С Конституцията от 1948 г. италианската държава отделя особено място на кооперативите, като чл.45 от нея гласи: Републиката признава социалната функция на кооперацията с характер на взаимност и без цели на частна спекулация. Законът насърчава и подпомага нейното разрастване посредством най-подходящи средства и осигурява посредством контрол посочения характер и цел. Като по този начин се опитва да създаде условия за съживяване на икономиката на държавата след войната.

В наши дни, кооперативите в региона Емилия Романя са над 15 000 (приблизително 34% от кооперативите в Италия). 40% от БВП на региона се произвежда от кооперативи. Статистиките сочат, че при население от около 4.5 милиона души, в провинция Емилия Романя всеки 2 от 3 души са кооператори. Именно заради това регионът се сочи като успешен пример на кооперативна икономика; по икономически показатели той се поставя между 10 и 14 място сред всички региони на Европа.

През 1991 година със закон е държавно регламентирана и ролята на социалните кооперативи, като запълващи празнината в сектора на обществени услуги, непокрит от държавата и общините.

Днес, благодарение на традиции и адекватната регулация, социалните кооперативи в Италия предоставят здравни, социални и образователни услуги на групи хора в неравностойно положение, като на територията на Емилия Романя социалните кооперативи предоставят 85% от социалните услуги и паралелно функционират като успешни предприятия.

Функционират на практика 3 типа социални кооперативи:

- **Тип А** – кооперативите предоставят здравни, социални и образователни услуги за хора в неравностойно положение. Част от финансирането им се осигурява от общините, а друга част от свободния пазар. Например: Кооператив, който управлява дневен център и терапевтични услуги за деца и възрастни с умствена изостаналост.
- **Тип Б** – този тип кооперативи наемат хора в неравностойно положение, като нормативното изискване е минимум 30% от служителите да са хора от тази група. Дейности на този тип кооперативи се регулират от свободния пазар – те могат да са ангажирани в селското стопанство, производство, комунални услуги и т.н. Например: Кооператив, който извършва почистване на градските пространства, управлява обществена пералня, приют за кучета, цех за опаковки за една община или кооператив, който има пивоварна. Единственото съществуващо държавно насърчение се

отнася до осигуровките и данъците на наетите хора в неравностойно положение, които не се заплащат от работодателя.

- **Тип А+Б** – в последните 10 години се налага този модел на социалните кооперативи, независимо от това дали са възникнали първоначално като А или Б. Практиката налага интегрирането на двата типа работа, за да бъде по-ефективен резултата и за хората, и за бизнеса. Кооператив, който предоставя услуги за хора с психични заболявания, който създава и малък бизнес, в който наема хора от целевата си група. Формат е и обединението между няколко самостоятелни кооператива. Например: На територията на селцето Сан Джовани, в близост до Болоня функционират 4 кооператива, които си партнират в полза на групи в неравностойно положение по следния начин.



Как това е възможно? Има няколко основни репера, които правят възможна тази

Worth Unlimited



<http://www.worthunlimited.co.uk>

Worth Unlimited (Уърт Ънлимитид) е неправителствена организация, която работи с младежи из цяла Великобритания, засегнати от бедност и лишения. Преди две години се появява нуждата да помагат на младежи, изпаднали от системата на образованието, да развиват умения, необходими за намиране на работа или постъпване в колеж. Към онзи момент вече е съществувала идеята да се отвори ателие за поправка на велосипеди и една пекарна и в организацията са осъзнали, че това ще работи добре като социално предприятие, като по този начин младежите ще получават както работен опит, така и лесно приложими умения. В резултат на това, организацията създава социално предприятие.

Много скоро директорът Тим Евънс разбира, че ще им е нужна помощ да приложат визията си за новото социално предприятие и да планират реализирането му в бъдеще. „Знаехме, че идеята ни е добра, но се мъчехме да измислим как точно да станат нещата и

как новото социално предприятие ще се впише в организацията ни. Трябваше да развием идеята си и да я приложим към всичките си клонове.”

През септември 2011 организацията започва работа с Pilotlight, които ги свързват с екип от опитни представители на бизнеса, за да ги консултират в процеса на постигане на устойчивост и ефикасност. Така организацията получава помощ при обмислянето на своята дейност и съвети като от по-опитен свой приятел. Тим казва, че част от предизвикателството е било да убедят служителите си в уместността на новото начинание и да ги накарат да мислят по напълно нов начин. „Трябваше да накараме своите служители да превключат мисленето си на бизнес вълна, а това за тях беше много голяма промяна. Получихме помощ в това отношение и ние всички започнахме да мислим повече като бизнес, а това ни даде възможност да нагодим структурата и процесите си навсякъде в местните ни клонове, така че да работят успешно.”

Резултатите са впечатляващи и сега организацията получава помощ от мобилния оператор О2 за откриване на нов велосипеден магазин, който отново се управлява като социално предприятие, част от програмата им GearUP в Бирмингам. Тим споделя, че шансът да обмислят как ще работи новото им социално предприятие е бил от огромно значение.

„Сега имаме две проходящи социални предприятия, които се развиват и използваме опита си за развитието на организацията си като цяло. Научихме много важни неща и целта ни сега е всеки наш клон в страната да включи в дейността си елемент на социално предприемачество.”

"Poppin Joe's Kettle Korn" - бизнесът с пуканки на Джо



Джо още бил ученик, когато неговите родители – Рей и Джанет – започнали да планират по-различно бъдеще за детето си, вместо традиционните оферти, предлагани на ученици с увреждания. Те запитали училището дали може да им съдейства за разработването на план за Джо, акцентирайки върху идеята за самостоятелна заетост. За съжаление не получили позитивен отговор. Училищната система била фокусирана върху множеството проблеми в развитието на Джо, в това число и Синдрома на Даун. Екипът казал, че единствената възможност, която могат да предоставят на Джо, е обществена работа, като на пример правене на кутии за пица, разопаковане и подреждане в хранителни магазини и други подобни. Екипът имал много слаби очаквания за него и били убедени, че

Джо никога няма да бъде назначен на работа на минимална заплата. Рей и Джанет имали много по-различно мнение за възможностите на сина си.

По време на интервю със START-UP/USA Джанет обяснила, че иска синът ѝ да има избор и възможности, вместо това да бъде „вместен“ в система на съществуващи услуги. Рей също вярвал във възможностите на сина си. Той придружавал Джо на две различни обществени работи по времето, когато бил ученик. Едната била да храни и пои коне, а другата - работа на обществен басейн. Родителите на Джо искали той да работи в някое малко бизнес предприятие. Рей чул за човек, който продавал оборудване Kettle Korn. Оборудването било закупено през 2000 г. и Рей и Джо започнали да продават пуканки в Уолмарт и в хранителни магазини в района на Канзас. Това доказало, че Джо може да работи. Родителите на Джо се заинтересували от възможностите за самостоятелна заетост на хора с увреждания и всеки от тях посетил обучение, спонсорирано от Partners in Policymaking през 2001 и 2002.

Джо имал затруднения с говора, но майка му твърдяла, че докато продавал пуканки на фестивал, го чула да нарича себе си „Poppin Joe“. Така името на бизнеса станало "Poppin Joe's Kettle Korn". Джо официално станал едноличен търговец през април 2005.

Джо участва 100% в производството на своите продукти, както и в продажбата на Kettle Korn по местни мероприятия и различни бизнес събирания. Като всеки друг собственик на бизнес, Джо получава подкрепа в извършването на многобройни задачи, които не би могъл да свърши сам. Това включва неща като да бъде закаран до града, за да депозира пари в банката, например.

Финансирането на фирмата на Джо е отличен пример за натрупване на ресурси от различни източници за реализиране на бизнес. Джанет предоставила подкрепа чрез

посещение на обучение чрез програмата FastTrac и написала бизнес плана на Джо. FastTrac е практическа, ориентирана към бизнеса програма, която е направена, за да подпомага на предприемачите да развиват уменията, от които имат нужда за стартиране, управление и развитие на бизнеса.

Дейв Хамис от Griffin-Hammis Associates помогнал за написването на План за постигане на устойчивост (PASS), който след това бил предоставен на Администрацията на Социално осигуряване. Кристин Скейхенд от Vocational Rehabilitation (VR) също подкрепила бизнеса на Джо. Съветът за развитие на уврежданията в Канзас предоставил средства от 9000 долара за оборудването на Джо. Планът на Джо подкрепил покупката на бизнес доставки за стартиране на бизнеса. Тези три организации били основният източник за успешното развитие на бизнеса – всички те дарили парите, от които Джо имал нужда.

Да имаш „шампион”, подкрепящ човека с тежко увреждане, е от решаващо значение за развитието на бизнеса. Успехът на Джо станал възможен, защото неговите родители вярвали, че Джо трябва да има различен живот от този, който хората с тежки увреждания обикновено водят.

Също така, наличието на финансираща агенция, която вярва във възможностите на едно лице с увреждания, че може да притежава и управлява бизнес, е от изключително голямо значение. В този пример агенция като Социалните служби подкрепила резултата от нетрадиционната заетост, което направило бизнеса на Джо реалност. За съжаление, училищната система не подкрепила мечтата на Джо да работи.

Уволнени шивачи стават предприемачи - Viis'tikki



Създаването на шиваческата компания Viis'tikki успява успешно да компенсира загубата на работни места в местната текстилна компания. Програмата URBAN прави възможно създаването на няколко компании в рамките на местната шиваческа индустрия. Тя подпомага безработни лица от местната текстилна компания да развият предприемачески инициативи. Когато текстилната фабрика Скила, разположена в Rantakylä, уволнява работници в резултат на увеличаване на международната конкуренция, тези които се оказали без работа, били силно притиснати да намерят решение на техните проблеми. Намиране на работа в шивашката промишленост изглеждало малко възможно поради тенденцията компаниите в сектора да се местят в други страни, търсейки по-ниски трудови разходи. Единствената реална алтернатива изглеждала създаването на малки и средни бизнес предприятия, където работниците фактически биха били самостоятелно наети лица. Уволнените работници решават да използват своите умения и богат професионален опит, за да предоставят услуги в шивашката промишленост като подизпълнители. Целта е да се започне в района около Rantakylä и да се разшири в други области след подобряване на възможностите за бизнес.

Уволнените работници от текстилната фабрика се самоорганизируют в една компания, наречена Viis'tikki. Тази нова компания служи повече като дружеството-майка и

е разделена на група от по-малки компании или самостоятелно наети лица - стопански субекти.

Първоначално пет души започват проекта. В началото на 1998 г., двама предприемачи напускат дружеството, но са заменени от други двама през 1999 година. Успехът на шиваческото сдружение Viis'tikki довежда до създаването на седем търговски марки в рамките на проекта и обема на работа е такъв, че трябвало да бъдат наети подизпълнители за изпълнението на различни задачи. Търсенето на работа за подизпълнители е на печалба и перспективите за бъдещето са оптимистични.

Успехът на проекта Viis'tikki вдъхва оптимизъм, той е създаден в рамките на общността и доказва, че за тези, които са загубили работата си, съществуват алтернативи. Тяхното постижение често е сочено за пример от медиите.

Програмата URBAN е допринесла много за успеха на тези работници. Тя им е помогнала в предоставяне на решения на проблемите, свързани с бизнес и финансиране на дейността им, като им е предоставила инвестиционни субсидии. Други сътрудничащи партньори в проекта са Finnvera Oyj, новият бизнес център на Източна Финландия и Бюрото по труда.